

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ АРТИКУЛЯЦІЙНИХ БАЗ УКРАЇНСЬКОЇ Й
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ (ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ ПАЛАТОГРАМ І СХЕМ
РЕНТГЕНОГРАМ)**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

студентки 4 курсу

галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,

спеціальності 035 «Філологія»,

спеціалізації 035.01 «Українська мова

та література», ОНП «Українська

філологія та західноєвропейська мова»

Дарини Анатоліївни ПУГАЧ

Науковий керівник:

к.філол.н., доцент кафедри української

мови та прикладної лінгвістики

Оксана БАС-КОНОНЕНКО

«Допущено до захисту»

протокол засідання кафедри

української мови та прикладної лінгвістики

№ 15 від «б» червня 2024 року

завідувач кафедри _____

к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

АНОТАЦІЯ

Визначення і формування структури артикуляційних баз двох мов флективного типу у формі зіставлення сприяє ефективному засвоєнню правильної вимови іноземної мови. На основі контрастивного аналізу проведено експериментально-фонетичне дослідження систем константизму та вокалізму англійської та української мов з метою напрацювання практичних рекомендацій щодо оволодіння однією мовою носієм іншої. Виявлено ключові відмінності у вимові вокальних і консонантних звуків, що створюють складнощі для іноземців. Зокрема, дослідження показує, що найбільші труднощі викликають ті українські звуки, які відсутні в англійській мові або мають значні артикуляційні розбіжності. У ході дослідження було виконано всі поставлені завдання, результати яких слугують методичною основою для освоєння іноземної мови (української та англійської) з низкою практичних рекомендацій для викладачів-лінгвістів та студентів.

Оптимальною методологічною базою для дослідження стали описовий, порівняльний, експериментально-фонетичний методи. Послідовне упорядкування одиниць фонетичних систем, аналогічне вивчення відмінностей на основі схем та застосування матеріалу техніки палатографування сформували поле для поглибленого дослідження поставленої мети.

Ключові слова: фонетика, артикуляційна база, консонантизм, вокалізм, палатографування, рентгенографування, класифікація.

SUMMARY

Determining and forming the structure of the articulatory bases of two languages of the inflectional type in the form of comparison contributes to the effective acquisition of the correct pronunciation of a foreign language. On the basis of contrastive analysis, an experimental phonetic study of the systems of constancy and vocalism of English and Ukrainian is carried out with the aim of developing practical recommendations for mastering one language by a native speaker of the other. The key differences in the pronunciation of vocalic and consonantal sounds that create difficulties for foreigners were identified. In particular, the study shows that the greatest difficulties are caused by those Ukrainian sounds that are absent in English or have significant articulation differences. The study achieved all its objectives, the results of which serve as a methodological basis for learning a foreign language (Ukrainian and English) with several practical recommendations for linguists and students. The optimal methodological basis for the study was descriptive, comparative, experimental and phonetic methods. The sequential ordering of the units of phonetic systems, the analogical study of differences based on schemes and the application of palatography material formed the field for an in-depth study of the goal.

Key words: phonetics, articulatory base, consonantism, vocalism, palatography, X-ray imaging, classification.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Поняття артикуляційної бази. Артикуляційно-акустична характеристика звукових систем української та англійської мов	7
1.1. Артикуляційна база української мови	7
1.1.1. Артикуляційно-акустична характеристика вокалізму української мови	8
1.1.2. Артикуляційно-акустична характеристика консонантизму української мови	9
1.2. Артикуляційна база англійської мови	11
1.2.1. Артикуляційно-акустична характеристика вокалізму англійської мови	12
1.2.2. Артикуляційно-акустична характеристика консонантизму англійської мови	14
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. Зіставний аналіз двох мов на основі палатограм, схем рентгенограм	17
2.1. Консонантизм	18
2.2. Вокалізм	40
2.3 Практичні рекомендації щодо засвоєння артикуляційної бази англійської та української мов	48
2.3.1 Українська як іноземна	49
2.3.1.1. Про проблеми твердості-м'якості.....	51
2.3.2 Англійська як іноземна	52
Висновки до розділу 2	54
ВИСНОВОК	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Україна нині займає провідну роль на міжнародній арені, привертає увагу цілого світу, українська мова набуває особливого значення, адже нею заговорили не лише українці, а й люди з інших країн. Тисячі іноземців починають вивчати українську з причин розвитку міжнародних відносин, економічного співробітництва, культурного обміну або ж особистого інтересу. Фонетика, як розділ лінгвістики досліджує звуковий бік мовної комунікації. Оскільки сенсом вивчення мови є саме спілкування, фонетичний аспект є фундаментальним елементом для ефективності цього процесу. Розуміння та відтворення специфічних звуків та відмінностей схожих фонем дозволяє засвоювати мову правильно, що зумовлює **актуальність** даної роботи.

Матеріали палатограм, які ілюструють факти досліджуваних особливостей артикуляційної бази, слугують об'єктивним підґрунтям і в цьому полягає **наукова новизна** роботи. Аудіозаписи, що були здійснені студентами, які вивчають українську на різних етапах, демонструють додаткове підтвердження, що фонетичний аспект має значну функцію у сприйнятті мови, в її усній реалізації. Результати аналізу цих аудіоматеріалів мають практичний характер і можуть бути використані в майбутніх науково-методичних дослідженнях.

Мета роботи: на основі порівняння артикуляційно-акустичних характеристик систем вокалізму і консонантизму української й англійської мов виявити особливості артикуляційних баз обох мов і сформулювати практичні рекомендації щодо засвоєння звукових систем при вивченні як української, так і англійської мов. Досягнення поставленої мети потребує таких завдань:

- Розкрити поняття артикуляційної бази мови, опрацювати та систематизувати основні підходи до трактування.
- Виокремити основні фонетичні характеристики для подальшої систематизації.

- Дослідити систему консонантизму української мови на основі схем рентгенограм та палатограм і порівняти з відповідною системою англійської.
- Дослідити систему вокалізму української мови на основі схем рентгенограм та палатограм і порівняти з відповідною системою англійської.
- Охарактеризувати типові помилки в аудіозаписах іноземців, які вивчають українську на різних етапах.
- Сформулювати практичні рекомендації щодо засвоєння артикуляційних баз української та англійської як іноземних.

Об'єктом дослідження є артикуляційно-акустичні характеристики приголосних та голосних в українській та англійській, а його **предметом** - контрастивний аналіз артикуляційних баз, засвоєння іноземцями фонетичної системи.

Матеріалом роботи слугували палатограми приголосних та голосних звуків української мови, які були створені в лабораторії експериментальної фонетики в Навчально-науковому інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у виконанні декількох дикторів, схеми рентгенограм, аудіозаписи мовлення студентів, навчальні посібники та підручники з української та англійської мов, наукові видання та праці відомих вчених лінгвістів.

В процесі дослідження ми вдавалися до **таких загальнонаукових і власне лінгвістичних методів:** описовий метод, зіставлення, метод безпосереднього спостереження, матеріали слухового та результати експериментально-фонетичного аналізу (прийом прямого палатографування)

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділів, загальних висновків, а також списку використаних джерел, який нараховує 40 позицій.

РОЗДІЛ 1. Поняття артикуляційної бази. Артикуляційно-акустична характеристика звукових систем української та англійської мов

Кожна мова для відтворення її звуків має власну специфічну типологію рухів активних мовних органів, їхніх положень у мовному апараті. Артикуляційна база – це сукупність звичних рухів і станів мовних органів, що є необхідними для вимовляння звуків даної мови [1, 57]. Такий плин мови має свої переваги, оскільки вивчаючи і досліджуючи іноземну мову, можна виокремити характерні для неї позиції з огляду на фонетичний аналіз, що сприяє поліпшенню якості вимови під час вивчення мови. До того ж, фонетика має вагому перевагу, що надає сенсу такому дослідженню, - її стабільність, оскільки звукова система є системою закритого типу, а отже, залишається незмінною впродовж тривалого часу. Артикуляційна база мови формується внаслідок доведення до автоматизму роботи мовних органів, спрямованої на вимовляння звука чи звуків, вимовляння являє собою злагоджену роботу мовних органів [15, 11]. «Перенесення артикуляційної бази однієї мови на вимову звуків іншої мови спричиняє так званий акцент» [13, 49]. Акцент – 1. Своєрідний характер вимови, властивий тій або іншій мові (діалектові), особі... [37].

1.1 Артикуляційна база української мови

Аналізуючи артикуляційну систему української мови на матеріалі приголосних, дослідниця Л.І. Прокопова відзначає «відносну зосередженість артикуляційних рухів... у передній частині ротової порожнини і певну скерованість дії кінчика язика до зубів і ясен» і додаючи, що «значна кількість приголосних твориться й при зосередженні артикуляційних рухів в інших частинах ротової порожнини – середній і задній» і наголошує на активній роботі губ. [1, 58].

Артикуляційна база української має такі тенденції: переважають незначні відстані між максимумами передніх задніх артикуляцій; фіксується закритість передніх артикуляцій у класі передніх дорсальних звуків (звідси – підняття тіла язика при апікальності), відкритість задніх артикуляцій, що відбувається в результаті

глибокої задньої дорсальності; диференційованість задніх артикуляцій за ступенем підняття, мірою закритості та відкритості; здебільшого артикуляторні типи мають відсунуту назад локалізацію, що є визначальною рисою. [1, 64].

1.1.1. Артикуляційно-акустична характеристика вокалізму української мови

«Голосні – це звуки, в основі яких лежить музикальний тон, утворений при розкритому мовному каналі внаслідок періодичних коливань голосових зв'язок і дальшої модифікації цих коливань у надгортанних порожнинах» [2, 50].

Творення голосних відбувається завдяки системній роботі усіх мовних органів.

Наприклад, голосові зв'язки у напруженому стані, нижня щелепа, яка переміщається вгору і вниз відповідно до конкретного звука, губи займають певне положення, і так само язик, м'яке піднебіння і увула, що оформлюють резонаторний простір. Голосні, на відміну від приголосних, здатні до відтворення у результаті суцільного м'язового напруження усіх мовних органів, коли працюють шийні, жувальні, мимічні м'язи.

В основу класифікації голосних української мови покладено кілька найістотніших для їх розрізнення артикуляційних ознак. По-перше, це місце творення - передній, середній, задній ряди, які визначаються урахуванням руху язика в горизонтальній площині. Так, для творення голосних переднього ряду язик просувається вперед до передньої частини піднебіння або різців верхньої щелепи і має опуклу форму (приклади - [i], [e], [и]). Голосні заднього ряду характеризуються перебуванням язикового тіла у задній частині порожнини рота ([a], [o], [y]). Середній ряд не демонструє звуків у системі вокалізму української мови.

Друга ознака - це ступінь підняття язика. Розрізняють високе ([i], [y]), високо-середнє ([и]), середнє ([e], [o]) і низьке підняття ([a]) (за Н.Тоцькою) [12, 49]. Ця характеристика показує наскільки сильним є підняття язика до піднебіння.

Наступною вирізняльною артикуляційною ознакою є різна участь губ. Якщо губи округлені - голосні лабіалізовані (від лат. *labia*), або огублені ([y], [o]). Інші ж

звуки нелабіалізовані (неогублені), оскільки губи не виконують активної ролі ([a], [e], [и], [i]).

Також існує відкритість і закритість голосного, що визначає роботу нижньої щелепи. Вони поділяються на широкі (відкриті) і вузькі (закриті). Тобто голосні низького і середнього підняття - широкі, а високого і високо-середнього - вузькі.

		РЯДИ		
		Передній	Середній	Задній
П І Д Н Я Т Т Я	Високе	і		<у>
	Високо-середнє		и	
	Середнє		е	<о>
	Низьке			а

Рис. 1 Артикуляційна таблиця голосних [12, 190]

1.1.2. Артикуляційно-акустична характеристика консонантизму української мови

В українській мові поділ приголосними відбувається за такими основними артикуляційно-акустичними ознаками:

1. Шум і голос у творенні, що зумовлює поділ приголосних на дві групи:

а) шумні (дзвінки - [б], [г], [ґ], [д], [ж], [дж], [з], [дз], [д'], [з'], [дз'] та глухі - [п], [х], [к], [т], [ш], [ч], [с], [ц] [т'], [с'], [ц']) б) сонорні - [в], [м], [л], [л'], [н], [н'] [р], [р'], [j].

2. Місце творення диференціюється за локалізацією фокусів, зумовлених дією активних і пасивних мовних органів. Існують:

1. губні, які мають підкатегорії: а) губно-губні ([б], [п], [в], [м]); б) губно-зубні ([ф]);

2. передньоязикові: а) передньоязикові зубні [д], [т], [з], [з'], [с], [с'], [ц], [ц'], [л], [н], [дз̣] [дз̣'], б) передньоязикові альвеолярні [р], [р'], [ж], [ш], [ч], [дж̣];
3. середньоязиковий, палатальний: [j];
4. задньоязикові: [г], [к], [х];
5. глотковий: [ґ].

За способом творення:

1. зімкнені: [б], [п], [д], [д'], [т], [т'], [г], [к];
2. щілинні: щілинні серединні - [в], [ф], [с], [з], [ж], [ш], [х], [г], щілинні бокові - [л], [л'];
3. зімкнено-щілинні (африкати): [дж̣], [дз̣], [ц], [ч];
4. дрижачі (вібранти): [р], [р'];
5. зімкнено-прохідні: [м], [н] [16, 91].

Важливою ознакою також є поділ звуків відповідно до форми язика під час вимови. «Артикуляційній базі української мови властиві предорсальна (з різними передніми та комбінованими фокусами творення у ротовій порожнині) і дорсальна форми язика. Для предорсальної форми характерні плоска або ввігнута спинка язика, а для дорсальної - заокруглена вигнута спинка вгору з передньою і задньою локалізацією. У традиційних класифікаціях приголосні звуки, утворювані передньою частиною спинки язика, називають передньоязиковими, середньою - середньоязиковими, задньою - задньоязиковими. До передньоязикових належать ті, артикуляція яких відбувається з предорсальним та дорсальним переднім укладами язика... Форма і спрямування кінчика язика під час артикуляції предорсальних приголосних теж можуть бути різними. Так, звуки, утворені напруженим, загостреним піднятим кінчиком язика (спинка при цьому горизонтально видовжена, злегка піднята в задній частині), називають апікальними... Какумінальними звуками називають звуки, при артикуляції яких кінчик разом з усім його переднім краєм спрямований на альвеоли й утворює там перший фокус; середня частина спинки язика ввігнута; задня частина спинки

наближається до м'якого піднебіння, утворюючи другий фокус. У цілому язик має ложкоподібну форму» [12, 183].

Що ж до локалізації, то артикуляція вважається передньою за місцем творення, коли звуження бокових контактних смуг на палатограмах спрямовано до кінця твердого піднебіння; задньою – при бокових дотиках язика з кінця 3-ої і в 4-ій зонах, яке виходить за межі твердого піднебіння на м'яке; середньоязиковою – дотики язика максимально повторює конфігурацію твердого піднебіння, а контакт відбувається у найвищій його зоні. [1, 61-62].

1.2. Артикуляційна база англійської мови

Про особливе розташування язика в англійській мові було описано в працях англійських фонетистів. John Wallis, не згадуючи про язик, зауважив, що «англійці ... просуваються вперед, поки вимовляють, у передню частину рота, розмовляючи широкою ротовою порожниною (цитата з перекладу Кемп; 1972). Щоб сформуванню широку ротову порожнину, потрібно або опустити щелепу, або відвести язик від зубів, щоб створити більше простору спереду». Більш детально це описав Henry Sweet з позиції артикуляційної бази: язик «розширений і сплющений, відтягнутий від зубів, а передня частина порожниста» [20, 54].

Здебільшого в англійській системі мови язик знаходиться по боках піднебіння ротової порожнини, дозволяючи боковим сторонам «спиратися» на внутрішню поверхню верхніх бічних ясен і зубів; краї язика рідко залишають цю зону, тоді як кінчик постійно (або якась інша частина спинки) рухається, періодично торкаючись центральної частини піднебіння, але, як правило, ненадовго, перш ніж відірватися від нього. Таким чином, можна розглядати спрямовану частину, бічний контакт – як «anchorage» (anchorage: a place where something is fastened firmly [39]. Anchorage 1) якірна стоянка; ... 4) закріплення, укріплення; 5) опора, якір порятунку; 6) щось надійне [10, 35]), а неприв'язану частину – як вільну частину для артикуляції. Закріплюючи язик, ми, природно, зменшуємо свободу його руху. Тому важливо звернути увагу на ступінь фіксації, оскільки від цього

залежить діапазон руху вільної частини язика та язика в цілому. Так, альвеолярні [t], [d], [n], [s], [z] і [l] вимагають латерального закріплення до верхніх задніх премолярів (але не далі передніх молярів). Оскільки це кріплення не утримується дуже сильно, а скоріше є гнучкою амортизацією язикового обідка, регулювання, такі як опускання, втягування, висування, звичайно мають місце і здійснюються комфортно і плавно, коли це необхідно. Наприклад, [θ], [ð], [l], [t], [d], [n] відбувається миттєве просування латерального контакту і одночасне досягнення або ковзання (глайд) вперед кінчика, що дозволяє апікальному краю язика без зусиль доходити до верхніх передніх зубів, але не далі, нижня поверхня язика злегка торкається ріжучих країв нижніх зубів; за винятком рідкісних випадків сильного наголосу, кінчик язика не виставляється далі верхніх зубів. Для [l] - вивільнення середньої та/або задньої частини, але, як правило, не передньої частини бічного контакту [24, 6].

У розмовній англійській щелепи здебільшого тримаються близько одна до одної, але не стискаються. Найчастотніші голосні [i], [ə] не потребують розведення щелеп. Час від часу відбувається деяке опускання щелепи, але відносно рідко і незначне, так що проміжок між верхніми і нижніми зубами, як правило, ніколи не буває широким. Найбільшим, в ширину як палець, розведенням характеризуються [aɪ], [aʊ], менше для [æ]. Звідси маємо висновок, що переважна частина англійської артикуляції відбувається за (нещільно) зімкнутими щелепами. «Без сумніву, саме ця особливість англійської мови допомагає створити у іноземців враження, що ми не рухаємося і не відкриваємо рота, коли говоримо» [24, 9].

1.2.1. Артикуляційно-акустична характеристика вокалізму англійської мови

Задля змоги характеризувати артикуляційну складову голосних, виокремили основні особливості, що лежать в основі розрінення вокалізму англійської мови.

Це такі:

- положення язика
- положення губ

- тривалість
- м'язова напруженість
- стабільність артикуляції [35, 47].

Monophthongs	Front	Central	Back
High (close)			
tense	i <i>seat</i>	ɪ <i>just</i> (Adv)	u <i>boot</i>
lax	ɪ <i>sit</i>		ʊ <i>put</i>
Mid			
upper	(e)	ə <i>sofa, about</i>	(o)
lower	ɛ <i>set</i>	ɜː <i>bird</i>	ɔ <i>port</i>
		ʌ <i>putt</i>	
Low (open)			
	æ <i>sat</i>	(a)	ɒ <i>pot</i> ɑ <i>father</i>
Diphthongs			
	eɪ <i>late</i>	aɪ <i>file</i>	oʊ <i>loan</i>
	ɪʊ <i>cute</i>	aʊ <i>fowl</i>	ɔɪ <i>foil</i>

Рис. 2 Голосні англійської мови [29, 39]

Оглядаючи таблицю, бачимо, що поділ голосних здійснюється в залежності від вертикального (високий, або закритий; середній; низький (відкритий) і горизонтального положення язика (передній, центральний, задній).

Монофтонги англійської зазвичай поділяють на два різновиди відповідно до їхньої тривалості:

- короткі ([ɪ], [e], [æ], [ɒ], [u], [ʌ], [ə]);
- довгі: [i:], [a:], [ɔ:], [ɜ:], [u:].

М'язова напруженість притаманна довгим голосним.

За стабільністю артикуляції мається на увазі фактичне розташування мовних органів під час артикуляції голосного. У випадку, коли положення язика нерухливе, стабільне, голосний відносно чистий і з стійкою артикуляцією.

Ситуація, за якої позиція язика змінна і голосний має два елементи, зазвичай перша частина буде більш виразною. І також характерною є часткова неоднорідність (на початку та в кінці артикуляції). З урахуванням цих

особливостей виокремлюють монофтонги, дифтонги та дифтонгоїди відповідно. В англійській мові розрізняють 12 монофтонгів: [ɪ], [e], [ə], [ɜ:], [ʌ], [æ], [ɑ:], [ɒ], [ɔ:], [ʊ]; [i:], [u:] і 8 дифтонгів: [aɪ], [eɪ], [ɔɪ], [aʊ], [əʊ], [ɪə], [ʊə], [eə] [3, 49].

1.2.2. Артикуляційно-акустична характеристика консонантизму англійської мови

Англійські приголосні поділяються на:

- сонанти, у яких голос переважає над шумом: [l], [m], [n], [ŋ], [w], [r], [j];
- шумні: дзвінки - [b], [d], [g], [m], [n], [ŋ], [v], [z], [ʒ], [dʒ], [ð], [r], [j], [w], [l] та глухі - [p], [t], [k], [f], [θ], [s], [ʃ], [h], [tʃ].

За місцем артикуляції активних мовних органів існує поділ на:

1. губні: губно-губні - [p], [b], [m], [w]; губно-зубні - [f], [v];
2. 1. язикові: передньоязикові - апікальні - [t], [d], [n], [θ], [ð] [l], [s], [z], [ʃ], [ʒ], дорсальні; какумінальний - [r].

За пасивним мовним органом:

- зубні (міжзубні) - [θ], [ð];
- альвеолярні - [t], [d], [n], [l], [s], [z]; палатально-альвеолярні - [ʃ], [ʒ], [tʃ], [dʒ];
- 2. 2. середньоязиковий: [j];
- 2. 3. задньоязикові: [k], [g], [ŋ];
- 3. фарингальний: [h].

За способом творення шуму:

1. оклюзійні (зімкнені):
  - зімкнені шумні (plosives): [p], [b], [t], [d], [k], [g];
  - зімкнені сонанти: [m], [n], [ŋ];
2. щілинні (costrictive):
  - фрикативні: [f], [v], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [h];
  - щілинні сонанти: центральні - [w], [r], [j]; латеральний - [l];
3. африкати (зімкнено-щілинні): [tʃ], [dʒ].

Table 2.1. The Consonants of English

Manner of Articulation		Place of Articulation							
		Bilabial	Labio-dental	Dental	Alveolar	Alveolo-palatal	Palatal	Velar	Glottal
Stop	voiceless	p			t			k	ʔ
	voiced	b			d			g	
Nasal		m			n			ŋ	
Flap					r				
Fricative	voiceless		f	θ	s	ʃ			h
	voiced		v	ð	z	ʒ			
Affricate	voiceless					tʃ			
	voiced					dʒ			
Approximant	lateral				l				
	retroflex				r				
	glide or semivowel						j	w	h

Рис. 3 Приголосні англійської мови [29, 27]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Перший розділ присвячено огляду наукових джерел щодо визначення поняття артикуляційної бази, опису й класифікації систем вокалізму та консонантизму української та англійської мов.

По-перше, розглянуто загальне поняття артикуляційної бази, її значення і можливість застосовувати розуміння концепту для конкретної мови у вивченні її як іноземної.

По-друге, на основі відповідної літератури українських та зарубіжних лінгвістів наведено артикуляційно-акустичну класифікацію системи голосних та приголосних для української та англійської мов. Зокрема встановлено основні відмінності в якісному і кількісному складі звукових систем української та англійської мов:

1. різна кількість фонем – англ. 44 (20 голосних та 24 приголосних); укр. 38 фонем (32 пригол. та 6 голосних)
2. монофтонги, дифтонги у системі вокалізму англ. (що виокремлюються за пунктом стійкості артикуляції); лише монофтонги в укр.
3. наявність коротких та довгих голосних в англ.
4. палаталізація характерна для укр.
5. присутня група вібрантів в укр. ([p], [p']);
6. група міжзубних [θ], [ð] в англ.
7. англ. передньоязикові – апікальні, укр. передньоязикові – дорсальні

За типологічною класифікацією обидві належать до мов флективного типу (англ – аналітична, укр – синтетична) [8, 327]. Англійська та українська мають суттєві відмінності у своєму фонемному складі, тому їх вивчення є складним процесом. Саме тому є потреба більш детального дослідження на основі експериментально-фонетичного матеріалу – палатограм, схем рентгенограм, малюнків та докладного опису артикуляцій в проєкції одна на одну задля вичерпного розуміння.

РОЗДІЛ 2. Зіставний аналіз двох мов на основі палатограм, схем рентгенограм

Вимова англійських звуків, очевидно, має великі відмінності від вимови українських. Розглянувши окремо звукові системи двох мов, можемо провести зіставний аналіз артикуляцій і визначити спільні та відмінні характеристики голосних та приголосних обох мов. Матеріал палатограм, зіставних схем рентгенограм, а також аудіозаписи дозволять зробити об'єктивні висновки щодо специфічних артикуляторних особливостей порівнюваних мов. Артикуляційні бази мов вирізняються неоднаковою залученістю мовних органів і їхньою неоднаковою взаємодією. Тому кожна мова має свої притаманні положення і систему руху мовних органів.

Однією з відмінностей між українською та англійською фонетичною системою є різна кількість фонем: англійська - 44, з них 20 голосних та 24 приголосні; українська - 38 фонем, з них 32 приголосні та 6 голосних.

Голосні англійської можуть бути довгими або короткими. Дотримання правильної тривалості є вагомим аспектом, адже стають можливими помилки в розпізнаванні слів. Українські голосні не мають такої властивості. Натомість українські приголосні можуть оглушуватися (асиміляція за глухістю), що недопустимо в англійській через неправильне сприйняття слова і сплутування.

Склад англійських голосних включає наявність дифтонгів, що визначається стабільністю артикуляції. Усі голосні української - монофтонги.

Англійська характеризується тим, що передньоязикові приголосні формуються за допомогою апікса, в українській такі приголосні є дорсальними (наприклад, [t – t], [l – l], [s – c]).

Українська має категорію дрижачих приголосних (вібрантів): [p], [p'], англійська ж не презентує їх у своєму складі.

Активність губ для лабіалізованих звуків теж виявляється різною у двох мовах.

Палатальність є характерною рисою для української. Є пари приголосних, які відрізняються лише ступенем палаталізації і різними фонемами, наприклад [т] - [т'], [с] – [с'] тощо. Ця особливість є фонематичною ознакою фонем. В англійській мові не існує палаталізованих приголосних фонем. Вживання м'якого варіанта [ɹ] замість твердого [r] залежить від позиції звука в слові і не впливає на розпізнавання слів, тому це не різні фонемі. Фонемі [ʃ], [δ] також непалаталізовані.

2.1. Консонантизм

Тепер розглянемо різницю безпосередньо за схемами й наочно спостерігатимемо за відмінностями і схожостями у системі консонантизму. Диктори палатограм – Ос. С. (чоловік, студент, філолог, вік: 20-23), О.І.Д. (жінка середнього віку), М.А. (жінка, студентка, вік: 20-23) – носії української літературної мови.

Губні

Рис. 4 [ma]

Рис. 5 [va]

Рис. 6 [ba]

Рис. 7 [fa]

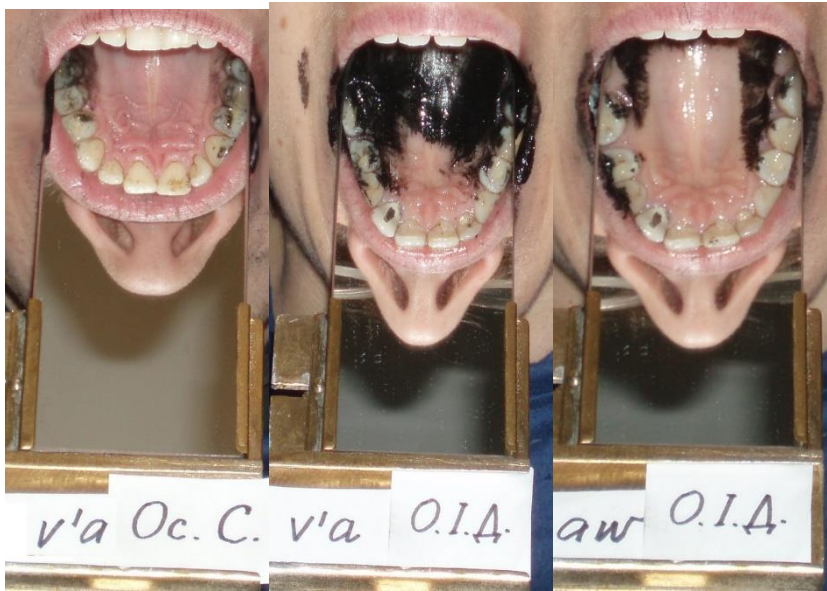

Рис. 8 [v'a]

Рис. 9 [v'a]

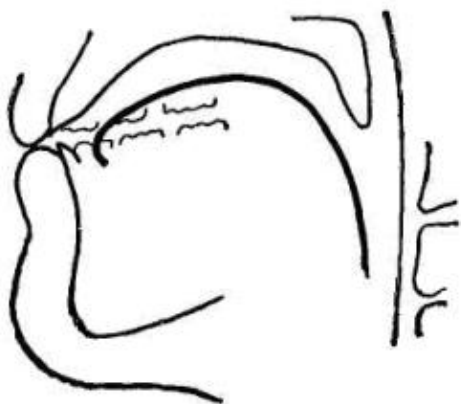
Рис. 10 [aw]

На цих палатограмах можемо простежити артикуляцію у виконанні двох дикторів твердих губних приголосних у сполученні з голосним [a] – [ma], [va], [ba], [aw], [fa]. Склади [ma], [fa] не засвідчили відбитків язика на пасивних мовних органах, а щільний твердий [v] має відбиток на великих корінних зубах. Губна артикуляція при творенні губних приголосних поєднується з язиковою. Ці звуки є задньоязиковими за формою язика і його локалізацією і належать до дорсальних задніх. При передніх артикуляціях бокові контакти язика рівномірно звужуються у напрямку до його кінця. Коли відбувається звуження з розширенням ближче до межі твердого піднебіння з м'яким, це сигнал про включення задньої дорсальності (за винятком складів з [л], [ж], [ш]). Середньоязиковістю вважається відносна паралельність відбитків язика щодо зрізу твердого піднебіння, які в проекції є наслідком майже повної відповідності опуклої форми язика ввігнутій формі піднебіння у тій його ділянці, яка має найбільшу висоту. «Як показав аналіз палатограм, середньоязиковість фіксується у ділянці твердого піднебіння, яка у передній частині окреслюється лінією, що проходить межі іклів і малих кутніх зубів, а в задній - між першим і другим великими кутніми (до середньоязикових зокрема належать [л'a], [л':a], [j'a])» [1, 60].

Палаталізований губний шумний дзвінкий щілинний [v`], враховуючи губну артикуляцію, характеризується підняттям середньої спинки язика до твердого піднебіння, язик має дорсальну форму. На палатограмі бачимо велику різницю між вимовою одного складу двома дикторами. Це може бути пов'язано із неточною фіксацією кадру при роботі з диктором Ос. С., адже для огляду доступна лише половина ротової порожнини. Щодо диктора О.І.Д. - тут маємо передню дорсальність, велику площу контакту і середнє підняття.

За О. Бас-Кононенко, до предорсальних належать склади з [та], [да], [на], [ту], [ду], [ну], [за], [де], [це], [со], [ло], [ле], [ре], про що свідчать і наявні палатограми. До власне дорсальних (середньоязикових) віднесено склади [і], [пі], [бі], [мі], [ті], [ді], [ні], [ци], [чи], [чо], [и]. І до задніх дорсальних - склади [хе], [ко], [хо], [го], [ги], [у], [пу], [бу], [му], [о], [а], [па], [ба], [ма]. [1, 64].

За даними деяких схем рентгенограм з підручника Бровченко Т.О., Корольової Т.М. [3] маємо можливість зіставити українські й англійські варіанти:

Fig. 3.6.
Tongue-position of English [m]

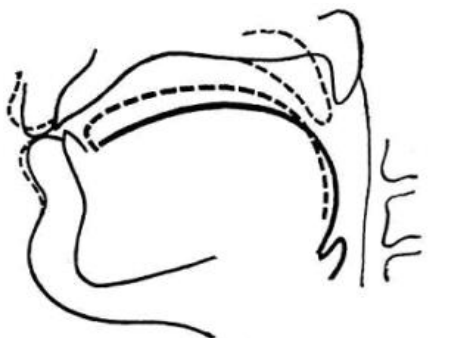

Fig. 3.7.
Tongue-position of Ukrainian [M]

Рис. 11 Англійський [m], український [M] [3, 86]

За схемою бачимо, що при творенні англійської [m] язик у положенні більш передньому, видовжений, кінчик язика наближений до нижніх передніх зубів. Українська [M] характеризується опущеним м'яким піднебінням, губи не так

напружені, тому відсутній так званий вибух. В обох випадках струмінь повітря проходить через ніс, тому ці звуки є назальними (носовими). Склад [та] не має відбитків язика на піднебінні з огляду на те, що контакту язика з піднебінням немає або майже немає, що пов'язано з індивідуальними особливостями артикуляції.

Fig. 3.4.
Tongue-position:
English [p] —————
Neutral position - - - - -

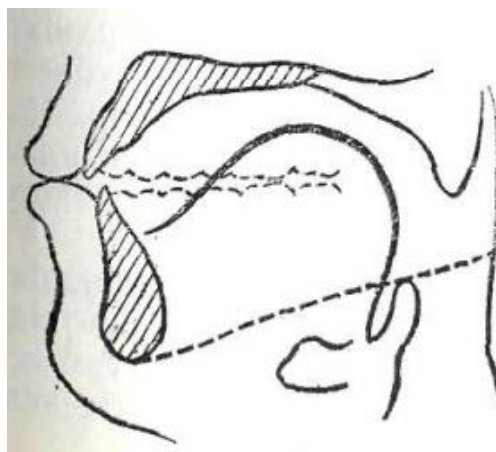

Рис. 12 Англійський [p] [3, 85]

Рис. 13 Українські [п], [б] [16, 73]

Приклад складу з українським [п] не представлений на палатограмі, але є склад [ба]. Артикуляція звуків відбувається шляхом зімкнення губ і раптовим розкриттям перепони й видихом повітря. Відмінністю між [б] і [п] є наявність участі голосу - дзвінкий і глухий відповідно. У дзвінких - губам властива активна робота, хоча взаємодія верхньої і нижньої губ слабкіша, нижня щелепа і під'язикова кістка опущена нижче, ніж при вимовлянні глухих. В обох звуках спинка язика висунута назад і піднята, як ілюстровано на рисунку. Англійський звук твориться з більш просунутим язиком, кінчик якого ближче до нижніх зубів і губи напруженіші.

Fig. 3.10.
Tongue-position:
English [w] —————
Ukrainian [в] - - - - -

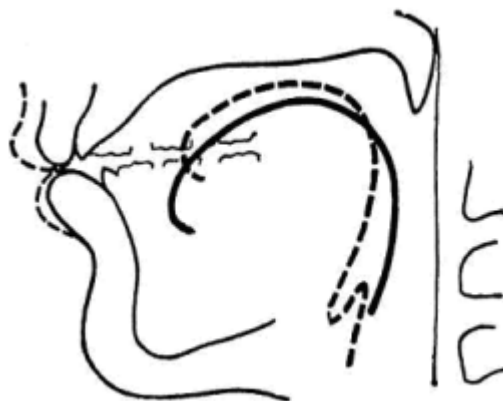
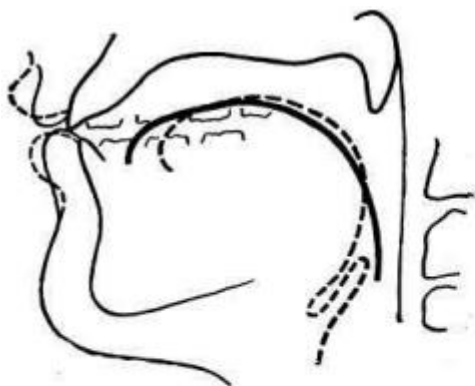
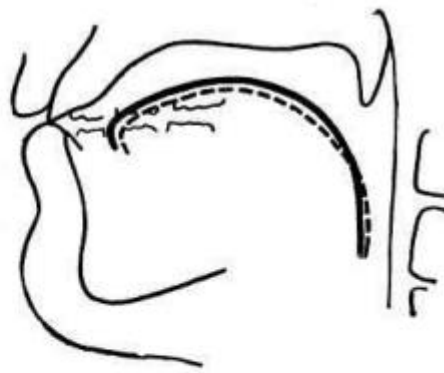

Рис. 14 Англійський [w] та український [в] [3, 87]

Утворення щілинного губно-губного [в] стається у результаті наближення губ одна до одної з утриманням невеликої щілини, яка потрібна для проходження струменя повітря. Під час цього м'яке піднебіння підняте. Український [в] має важливу рису - в деяких позиціях фонема втілюється в нескладовому [ў] (слово-приклад – [знаў]). Відбувається заокруглення губ і їхній вихід наперед. На палатограмі [aw] виділяється контакт із твердим піднебінням біля корінних зубів, асиметрично. Англійський [w] - дещо вище підняття язика, цей звук має місце лише перед голосними та в середині слова, для українського - властиві всі: пост-, препозиції й середина слова.

Fig. 3.13.
Tongue-position:
English [f] —————
Ukrainian [Ф] - - - - -

Fig. 3.14.
Tongue-position:
English [f] —————
English [v] - - - - -

Рис. 15 Англійські [f], [v] та український [ф] [3, 89]

Щілинний губний [ф] утворюється наближенням нижньої губи до верхніх зубів. при цьому рухома щелепа відсувається назад. Належить до групи губно-зубних приголосних. У контакті зубів і губи формується щілина. Повітря проходить через це звуження, створюючи тертя. Українські й англійські варіанти досить схожі. Губи у [f] напруженіші, ніж у [ф], сама артикуляція енергійніша, язик у більш передньому положенні. Контакту язика з твердим піднебінням немає, як показує палатограма.

Передньоязикові

Рис. 16 [ta]   Рис. 17 [da]   Рис. 18 [t'a]   Рис. 19 [d'a]

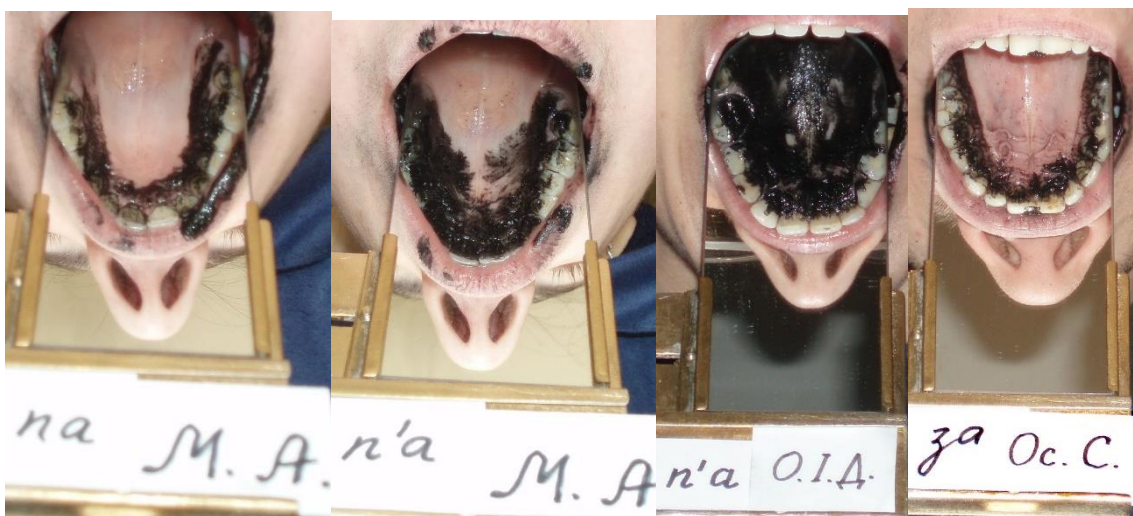

Рис. 20 [na]   Рис. 21 [n'a]   Рис. 22 [n'a]   Рис. 23 [ʒa]

Рис. 24 [sa]

Рис. 25 [s'a]

Рис. 26 [za]

Рис. 27 [z'a]

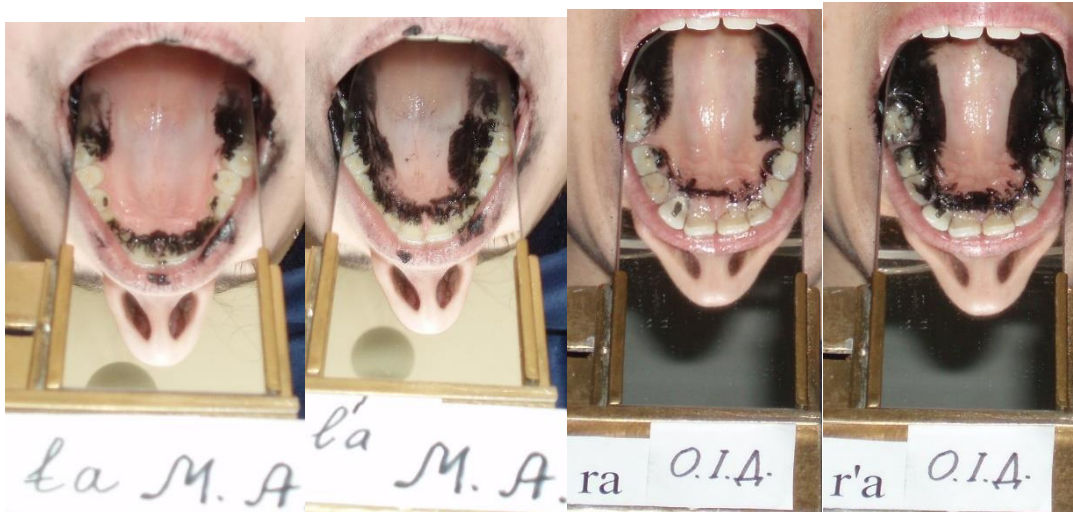

Рис. 28 [la]

Рис. 29 [l'a]

Рис. 30 [ra]

Рис. 31 [r'a]

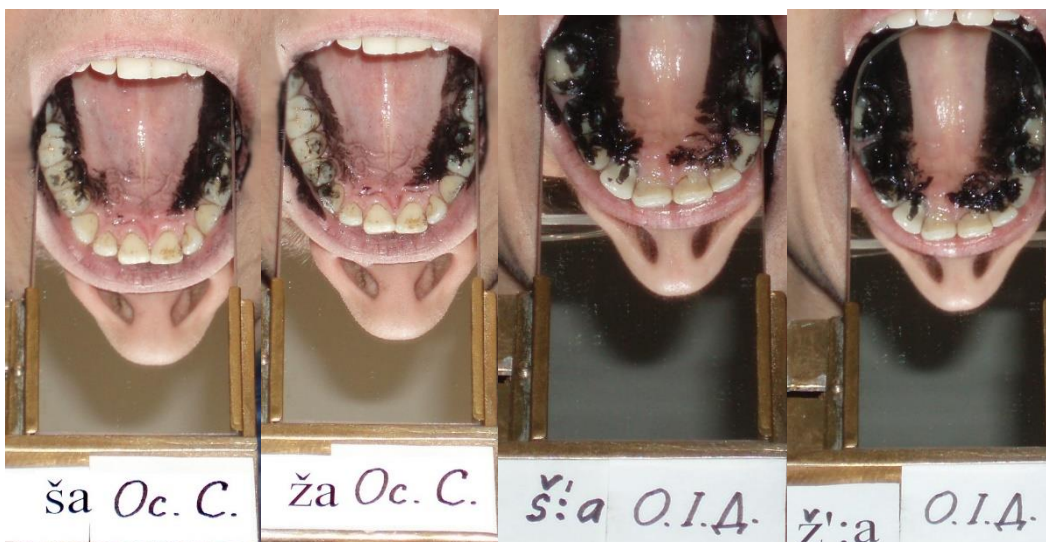

Рис. 32 [ša]

Рис. 33 [ža]

Рис. 34 [š'a]

Рис. 35 [ž'a]

Рис. 36 [ča]

Рис. 36 [čž]

Рис. 37 [ca]

Рис. 38 [c'a]

Наведені палатограми фіксують місця і форми контакту язика з пасивними мовними органами при творенні передньоязикових приголосних української мови. Так, група передньоязикових зімкнених приголосних утворюється впиранням кінчика язика і передньої частини у верхні зуби та/або альвеоли. Сила повітряного струменя розводить це зімкнення і таким чином відтворюється шум, який супроводжується голосом (для дзвінкого [д]) або без (для глухого [т]). На палатограмі показано класичний слід для цієї групи приголосних - контакт плоскої спинки з пасивними органами, звуження назад бокових смуг контакту. До того ж,

глухість у фокусі артикуляції сильніша за дзвінкість, тому контакт дзвінкого менший. Це виникає через те, що на відтворення дзвінкого йде більше енергії (вібрація голосових зв'язок). На прикладі палаталізованих [т'], [д'] у складі з [а] простежуємо різницю з твердою парою. Вони можуть належати до дорсально-альвеолярного різновиду і мають розбіжності за акустичним враженням і також за і-подібною артикуляцією - середня спинка язика наближається до твердого піднебіння.

Передньоязиковий носовий зубно-альвеолярний зімкнений твердий приголосний [н] у складі з [а] залишає рівну контактну смугу у вигляді рівного півкола. М'який [н'] подано у двох палатограмах для залучення і погляду артикуляції двох дикторів М.А. й О.І.Д. Перша вимова М.А. в порівнянні з другою має набагато меншу площу контакту. Слід присутній на передніх зубах із суцільною смугою у передній частині, вільна зона у першого диктора.

Контактна смуга [sa] і [za] є характерною для цих передньоязикових - щілина між боковими слідами. адже ці звуки є щілинними серединними. Палатальність показується у розширенні товщини бокових контактних смуг, завдяки дії передньо-середньої спинки язика (підняття) і задньої (опущення).

Твердий [l] - кінчик язика перебуває у контакті з верхніми передніми зубами, різцями й альвеолами, щілина на рівні малих корінних. У такому положенні язика повітряний струмінь має змогу проходити по його боках. Твердість визначається тим, чи ввігнута середня частина язика і її відстань з твердим піднебінням. М'який [l`] це передньоязиковий апікальний зімкнено-щілинний приголосний.

Передньоязикові дрижачі приголосні на палатограмах чітко вирізняються слідами вібрації. Так, звук [r] залишив тонку лінію точкових слідів, що засвідчує відбиття, "удари" краю язика. М'який [r'] виявляється у збільшенні площі бокової смуги, починаючи від малих кутніх зубів, що відбулося через додаткового підняття середньої частини язика. Фокус артикуляції зміщується вперед.

Щілинний [ʃ] є какумінальним, а його фокус артикуляції - досить широка щілина на рівні малих кутніх зубів між переднім краєм твердого піднебіння та кінчиком язика. Так само [ʒ] є прикладом передньоязикового какумінального твердого приголосного. Для точнішого порівняння з англійською нам потрібна палатограма з м'якими шиплячами, у нашому випадку - подовженими.

На палатограмі [č] фіксуються чіткі лінії контактних смуг у диктора Ос. С.

Шумний какумінальний африкат має контакт з твердим піднебінням у зоні малих кутніх зубів, а передня ж частина, зуби та альвеоли - не вступають у пряму взаємодію. У зв'язку з недостатністю деяких кадрів, для аналізу палатального [č'] візьмемо палатограму іншого диктора. Тут простежуємо зміщення фокусу артикуляції вперед, ближче до передніх зубів, що також можемо вважати нормою. У твердого дзвінкого [č] голосові зв'язки вібрують.

Звуки [c] та [ɟ] є африкатами (зімкнено-щілинні). Кінчик язика зближається із зубами та альвеолами, далі стається зімкнення і перехід у щілину. Звук, що при цьому утворюється, є свистом і це класифікує [c] та [ɟ] як свистячі приголосні за акустичним враженням. На фото бачимо, що м'якість [c'] зафіксована розширенням бокових контактних смуг, відбувається невелике додаткове підняття спинки язика до твердого піднебіння. Різниця між [c] та [ɟ] полягає у використанні голосу для творення (глухий і дзвінкий відповідно). В англійській мові немає аналогів для цих звуків.

Fig. 3.16.
Tongue-position:
English [t] —————
English [d] - - - - -

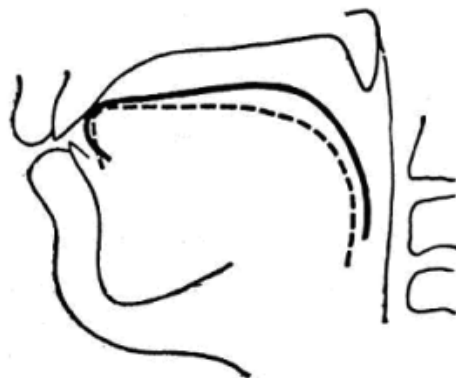

Рис. 39 Англійські [t], [d] [3, 90]

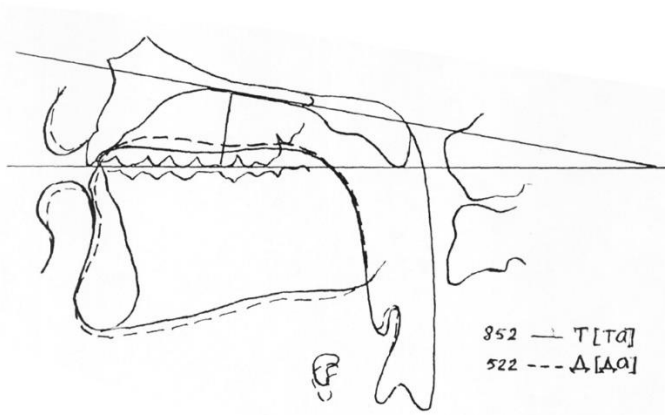

Рис. 40 Українські [та], [да]

Кінчик язика при вимові українських [т], [д] впирається у верхні зуби й альвеоли, тильна частина язика притискається до нижніх зубів, англійські [t], [d] - кінчик має апікальне положення і язик залишається під прямим кутом. Відмінність англійських [t] і [d] так само, як і в українській парі, полягає у вібруванні голосних зв'язок, глухий та дзвінкий відповідно. Український [д] є передньоязиковим дорсальним зубним, а англійський [d] - альвеолярно-апикальний.

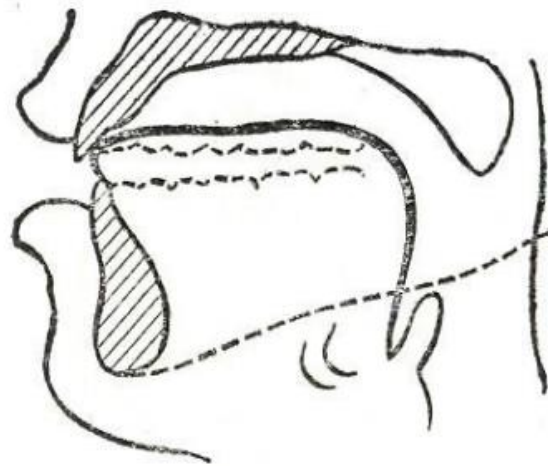
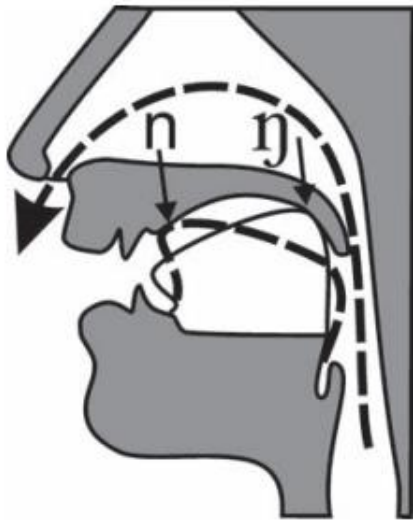

Рис. 41 Англійський [n] [5, 65]   Рис. 42 Український [n] [16, 86]

Приголосний [n] задіює носовий резонатор, опускаючи м'яке піднебіння і повітря частково виходить через носову порожнину. Англійський [n] альвеолярно-апикальний звук - кінчик язика впирається в альвеоли, в українському ж - кінчик дещо опущений, передня частина притискається до передніх верхніх зубів, за

укладом язика - дорсальне положення. На прикладах палатограм фіксуємо докази контакту язика з усією лінією зубів та альвеол.

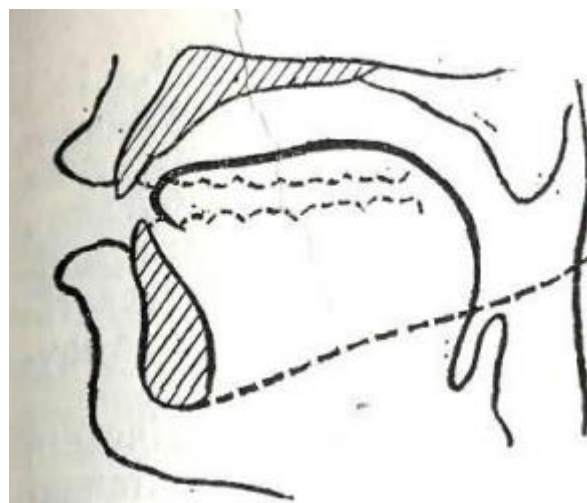
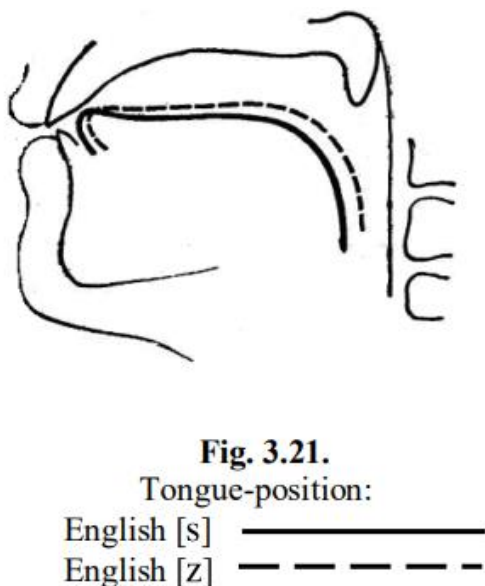

Рис. 43 Англійські [s], [z] [3, 92]

Рис. 44 Українські [c], [z] [16, 77]

При вимові англійського передньоязикового круглощілинного альвеоларно-апикального [s] язик піднімається до альвеол, а його краї спрямовані до твердого піднебіння. Тоді формується кругла щілина, у яку протискається повітря між кінчиком язика та альвеолами - [s] круглощілинний. В українського ж звука ця щілина між передньою частиною язика та різцями - [c] щілинний серединний. Через цю різницю, англійський варіант більш напружений і тривалий в артикуляції. У парі [c] - [z] краї язика контактують з боковими зубами і твердим піднебінням, що бачимо на палатограмі зі складом sa, za, а кічник язика у цей час в основі нижніх зубів, що також доводить палатограма (слід кінчика язика відсутній). Повітряний струмінь проходить крізь щілину і на шляху має перепону (верхні різці), вдаряючись створює різкий шум (свист). Дзвінкий [z] у протиставленні з глухим [s] задіює голосові зв'язки, які вібрують і ці звуки є парою за дзвінкістю і глухістю. У випадку порівняння [z] і [z], то є різниця між положенням кінчика язика (піднятий і опущений відповідно).

Рис. 45 Англійський [l] [5, 66]

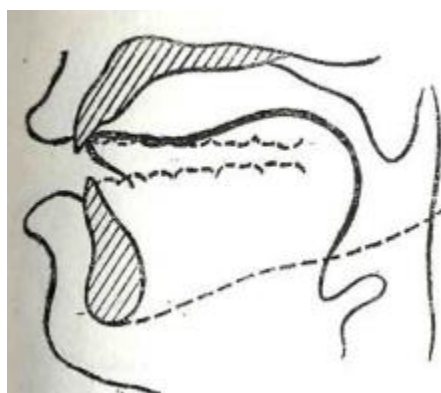

Рис. 46 Український [л] [16, 87]

Fig. 3.39.
Tongue-position:
English clear [l] —————
Ukrainian [л'] - - - - -

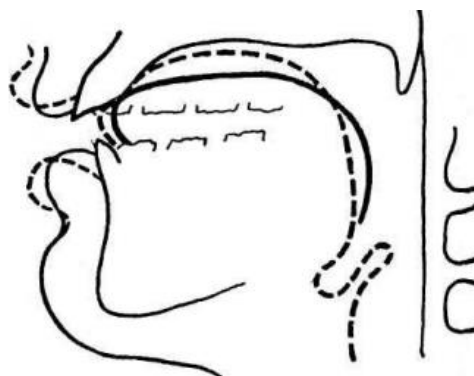

Рис. 47 Англійський [l] та український [л'] [3, 99]

Для англійського [l] кінчик язика піднімається, щоб створити контакт з альвеолами. Краї язика при цьому опущені, повітряний струмінь проходить через звуження між боками та твердим піднебінням. Голосові зв'язки вібрують. Консонантизм англійської мови ділить фонему [l] на два алофони: [l], що є пом'якшеним, або світлим, [l̥] - тверде, або темне. У кінці слів і перед приголосних продукується темний варіант, перед голосними - світлий, середня спинка піднімається. Для темного характерне підняття задньої спинки до м'якого піднебіння, а середня спинка навпаки опускається, нагадуючи форму ложки. Латеральний утворюється шляхом опускання середньої частини язика з обох боків або лише з одного боку, таким чином дозволяючи повітрю виходити в районі корінних зубів; у нелатеральних такий бічний прохід відкритий [22, 317]. Творення українського [л] відбувається тоді, коли кінчик язика впирається в передні зуби та верхні різці на межі з альвеолами, утворюючи перепону, а задня

частина припіднята. У м'якому [л'] відбувається зміна контакту на альвеоли, кінчик опускається, язик округлюється, наближаючись до твердого піднебіння. Якщо порівнювати мови, то англійський світлий [l] більш твердий, ніж український [л'], оскільки середня спинка в другого звука піднімається вище, що чітко показано схематично.

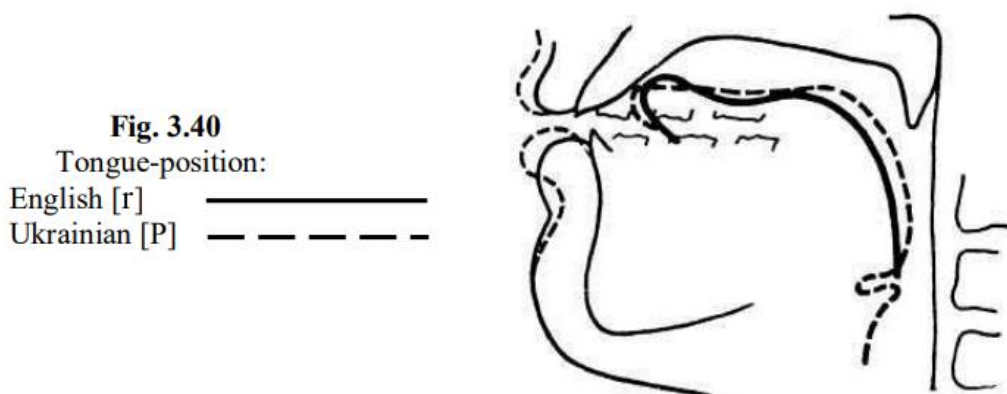

Рис. 48 Англійський [r] та український [p] [3, 100]

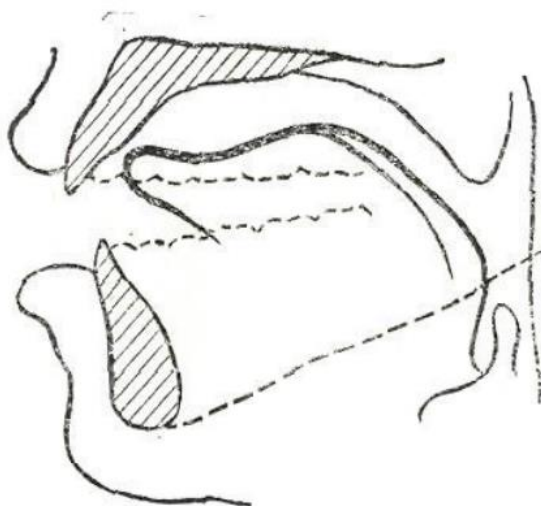

Рис. 49 Український [p] [16, 88]

Англійський [r] - це передньоязиковий заальвеолярний приголосний, що визначає положення кінчика язика в крайній задній точці альвеол. При цьому він є щільним сонантом - утворюється звуження. Язик має ложкоподібну форму, спрямовуючи задню частину до м'якого піднебіння. Український передньоязиковий альвеолярний вібрант [p] характеризується направленим до альвеол кінчиком язика, піднятою задньою спинкою язика, прогнута посередині. З

палатограми бачимо бокові контакти, що показує сильне напруження язика і щільний дотик із зубами. За Л. Прокоповою «...вважаємо, що [p], так само як і [p'], треба визнати какумінальним, тому що кінчик язика разом з передньою спинкою підіймається вгору і торкається твердого піднебіння на задній частині альвеол...» [11, 29]. Хоча какумінальним звук можемо вважати тоді, коли кінчик язика піднімається вгору так, що спрямований вертикально до вершини піднебіння. При [p'] не маємо цієї вертикальності, оскільки спинка язика стає опуклою і піднімається до твердого піднебіння. «На підставі кімограм визначаємо, що [p], [p'] української мови досить сильні: звичайно налічується 3-4 удари із значною амплітудою» [11, 29]. Різницею між звуками двох мов є те, що перший - постальвеолярний, а другий - альвеолярний, що робить український приголосний значно сильнішим за англійський еквівалент, адже має здатність до вібрування.

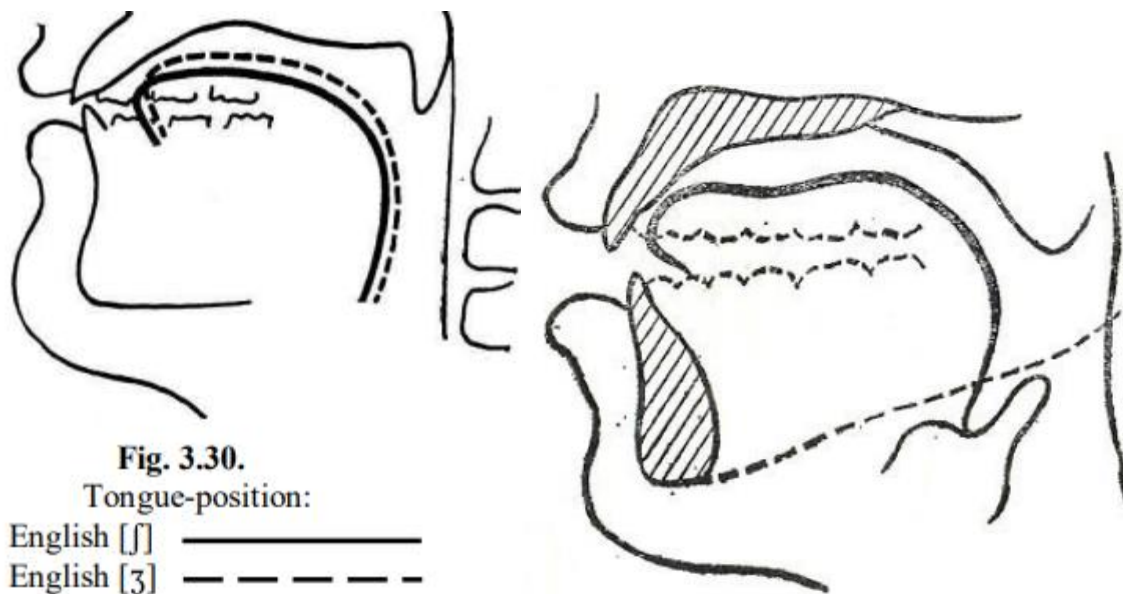

Рис. 50 Англійські [ʃ], [ʒ] [3, 96]

Рис. 51 Українські [ш], [ж] [16, 78]

Англійські звуки [ʃ], [ʒ] є передньозиковими альвеолярними і фрикативними (згідно з таблицею у першому розділі). Різняться між собою наявністю і відсутністю голосу під час творення (глухий і дзвінкий відповідно) і трохи відмінною висотою підняття язика. [ʒ] рідко вживаний звук у англійській мові, може використовуватися у словах іншомовного походження. Українські [ж], [ш] є

шумними передньоязиковими щілинними і двофокусними (тобто мають дві щілини). Вони мають назву «шиплячі», бо завдяки двом перепонам (одна - між задньою частиною спинки язика та передньою частиною м'якого піднебіння, інша - між кінчиком язика та передньою частиною твердого піднебіння) утворюється шум-шипіння. На схемі помітно, що при вимові англійських [ʃ], [ʒ] передня частина язика піднята з одночасним утворенням щілини, а в українських присутня ложкоподібна западина. Через цю різницю англійський [ʃ] більш м'який, ніж український [ш].

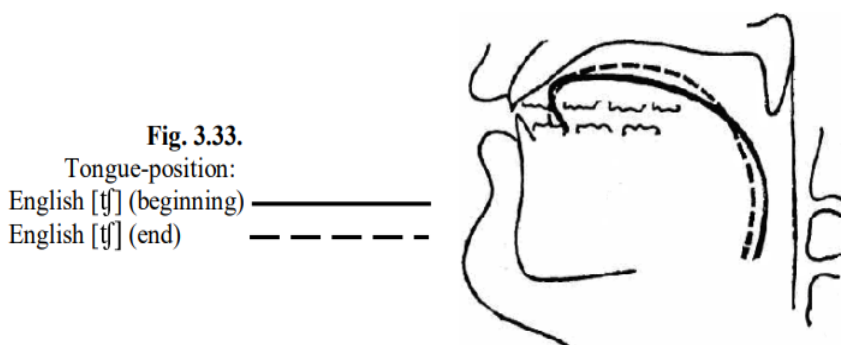

Рис. 52 Англійський [tʃ] [3, 97]

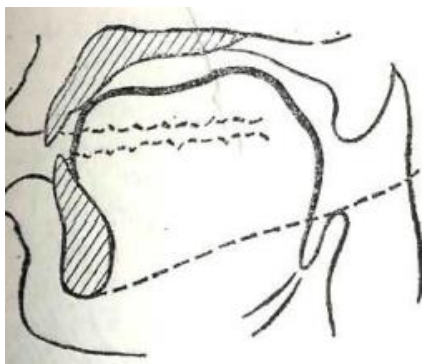

Рис. 53 Український [ч] [16, 81]

Англійський передньоязиковий глухий африкат [tʃ] реалізується, коли кінчик язика притискається до задньої частини альвеол і після цього переходить у положення творення [ʃ]. При творенні африкати [dʒ] голосові зв'язки вібрують, що робить звук дзвінким. За пасивним органом мовлення - альвеолярно-палатальні. Український [ч] двофокусний, оскільки кінчик язика притиснений до передньої частини твердого піднебіння, а задня частина наближена до м'якого - утворюється

2 перепони, що підтверджує малюнок. Повітря проходить через дві щілини і формується відповідний звук. Однаковий за артикуляцією африкат [дж], що доводять палатограми.

Fig. 3.27.
Tongue-position:
English [θ] —————
English [ð] - - - - -

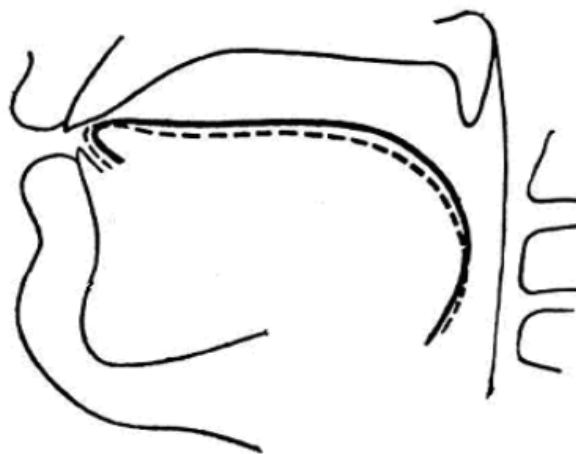
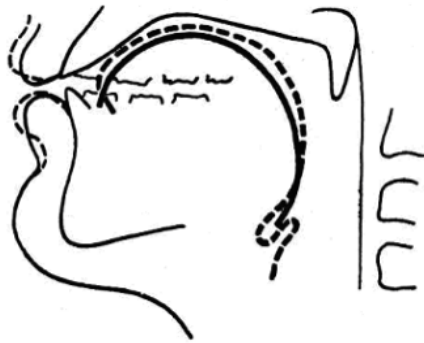

Рис. 54 Англійські [θ] і [ð] [3, 94]

Англійські приголосні передньоязикові міжзубні [θ] і [ð] приголосні не мають відповідників в українській мові. Не використовується робота губ у словах, які містять [θ] (thin, teeth [tiθ]) ... та [ð] (that, teethe [tið]) [28, 66]. thesis ['θi:sis], they [ðei] [36, 776]. [θ] і [ð] є парою за глухістю та дзвінкістю та їх використання залежить від позиції звука в слові. Загалом, фрикативи в кінці слова є дзвінкими, коли після них є інший дзвінкий звук. При вимові [θ] кінчик плоский і займає положення між верхніми та нижніми зубами, утворюючи щілину між площиною язика та зубами. [ð] має майже таку саму артикуляцію, але голосові зв'язки вібрують.

Середньоязиковий

Fig. 3.43.
Tongue-position:
English [j] _____
Ukrainian [й] - - - - -

Рис. 55 [ja]

Рис. 56 Англійський [j] та український [й] [3, 102]

На палатограмі бачимо, що український звук [j] у складі з голосним відображає свою групу середньоязикових. А також утворює щілину посередині, через яку проходить повітряний струмінь. Оскільки для українського [j] принципом творення є підняття середньої частини спинки до твердого піднебіння, то на знімку фіксуємо контакт у вигляді бокових смуг. На схемі бачимо, що кінчик язика впирається в ясна нижніх зубів. Англійський [j] також піднімає середню спинку язика і утворює щілину, кінчик язика опущений. На схемі помітна незначна різниця між українським та англійським звуками: при англійському [j] середня спинка язика піднята менше, ніж при українському, утворюється менше шуму, через що український є більш напруженим і тривалим у порівнянні.

Задньоязикові та глотковий

Рис. 57 [ka]   Рис. 58 [k'i]   Рис. 59 [xa]   Рис. 60 [xi]   Рис. 61 [ga]

Палатограми [ka], [xa], [ga] свідчать, що звуки є задньоязиковими. У [k'] контакт задньоязиковий, але широкий у порівнянні з твердим (у якого не засвідчено контакту на цьому знімку), слід починається на рівні 4-5 зубів. Звук [x] із групи щілинних серединних, контакт продемонстровано у складі з [i]. Фокус артикуляції для м'якого - щілина між піднебінням і середньою частиною спинки язика, що починається на рівні 3-4 зубів, тому має додаткову середньоязикову артикуляцію. Дзвінкий [g] також не фіксує слідів на палатограмі.

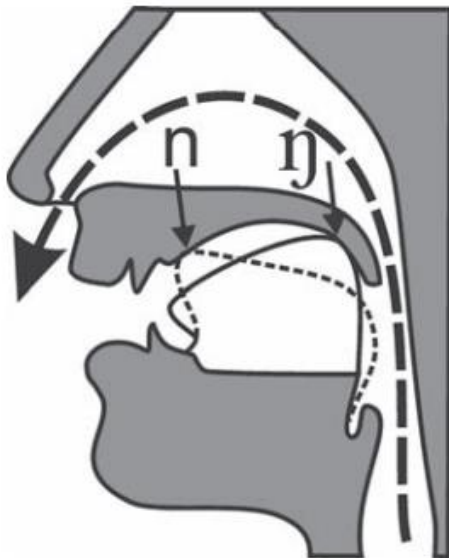

Рис. 62 Англійський [ŋ] [5, 65]

Властивий англійській і відсутній в українській мові звук [ŋ] належить до групи задньоязикових і є носовим. Це по суті поєднання поєднання [n] та [g]. Язык

відсунутий назад, утворюється зімкнення задньої частини спинки язика, що є характерним явищем для [g]. М'яке піднебіння ж опускається, аби надати носового забарвлення, як для [ŋ].

Рис. 63 Англійський [k] [3, 102]

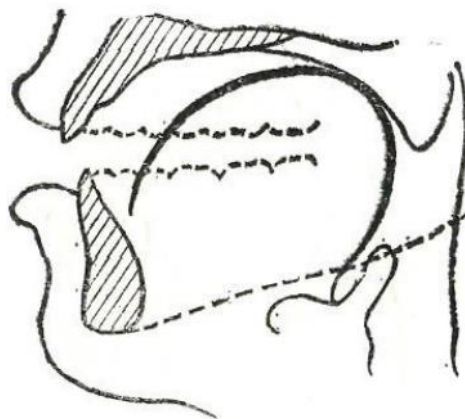

Рис. 64 Український [k] [16, 82]

Англійський [k] задньоязиковий зімкнений вибуховий глухий, артикуляція якого засвідчує, що задня частина спинки язика піднімається, змикаючись з м'яким піднебінням, виникає вибух внаслідок проривання повітря перепони.

Англійський [k] може бути аспірованим у деяких випадках (наприклад, перед наголошеними голосними), що відрізняє його від українського [k]. При вимові англійського [g] вібрують голосові зв'язки. Український приголосний [ɣ] має невеликий відсоток використання. Артикуляція український [k] і [ɣ] подібна до англійських [k], [g] - задня частина спинки взаємодіє з м'яким піднебінням, вибух-розмикання з утворенням характерного шуму.

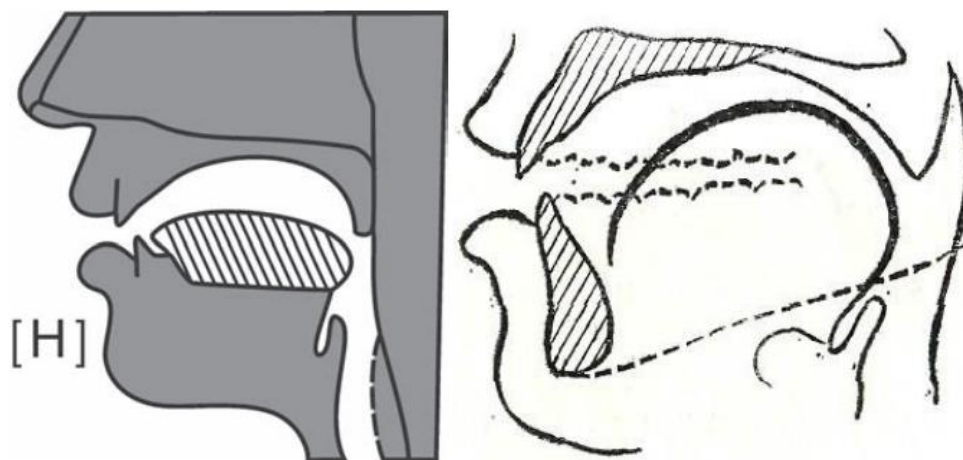

Рис. 65 Англійський [h] [5, 80]   Рис. 66 Український [x] [16, 82]

Англійський [h] - “звук чистого дихання, що вільно проходить через ротову порожнину. Це звук, який створюється, коли рот займає положення будь-якого голосного і повітря проходить через відкриту голосову щілину.” [25, 61]. Цей звук є доволі слабким, адже на шляху творення не зустрічається жодної перепони.

Український [x] утворюється тоді, коли задня частина спинки наближається до кінця твердого піднебіння і формується щілина. “... [г'], [к'], [х'], що функціонують як напівпом'якшені алофони відповідних твердих, що з'являються перед [і] в основній фонологічній системі або як самостійні фонemi периферійної підсистеми ... При їх вимові задня частина язика значно просувається вперед у напрямку до голосного [і].” - що зафіксовано на палатограмах раніше. [16, 83]

Вирізняльним є те, що англійський [h] є фарингальним (pharynx), а український [x] - задньоязиковий, хоча інший звук української системи консонантизму [г] - також глотковий.

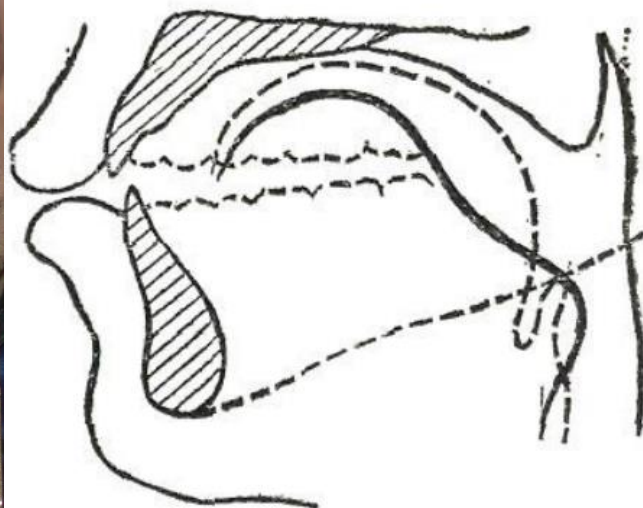

Рис. 67 [ha]

Рис. 68 [hi]

Рис. 69 [г] [16, 83]

Фарингальний [h] у складі з [a] не залишає контакту з твердим піднебінням на палатограмі, оскільки твориться у глотці й не характеризується дотиком язика до інших мовних органів. У комбінації з [i] - задня частина просувається вперед, що бачимо на другій світлині, місце сліду - середина твердого піднебіння.

Саме через присутність у складі української мови 3 задньоязикових та одного глоткового, існують дискусії та інколи виникають проблеми транслітерації слів з англійської мови. У новому правописі 2019 року є частини “Буквені позначення деяких приголосних звуків” - букви Г та Ґ, а також “Звуки [g], [h]”. Редакція правопису зазначає, що “буква г передає на письмі глотковий щілинний приголосний звук як в українських словах (берегті́ , вогóнь, гáдка, гукáти, ...), так і в загальних та власних назвах іншомовного походження (на місці h, g) (аборигéн, агіта́ція, агрéсія, ... Гаáга)” [17, 7] і “Буква г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний: 1. в українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах: á грус, гáва, гáздá , гандж, гáнок, ... тощо та в похідних від них: áгрусовий, газдува́ти, ... і под. 2. у власних назвах — топонімах України: Горга́ни (гірський масив), Горóнда, ...” [17, 7]. І щодо звуків [g], [h]: “1. Звук [g] та близькі до нього звуки, що позначаються на письмі буквою g, звичайно передаємо буквою г:

аванга́рд, аги́тація, аґре́сор, блóґер, ... 2. Буквою г передаємо звук [g] у давнозапозичених загальних назвах, таких як га́нок, га́тунок, гвалт, гра́ти, гру́нт і под. та в похідних від них: га́нковий, гра́тча́стий, гру́нто́вний і т. ін. 3. У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови — буквою г (Вергі́лій, Га́рсія, Ге́гель, ...) і шляхом імітації іншомовного [g] — буквою ґ (Вергі́лій, Га́рсія, Ге́гель, ...). 4. Звук [h] переважно передаємо буквою г: гандбо́л, герба́рій, гінді, гіпо́теза, ... За традицією в окремих словах, запозичених з європейських та деяких східних мов [h], і фонетично близькі до нього звуки передаємо буквою х: хо́бі, хоке́й, хол, хо́лдинг, ... і т. ін” [17, 124-125].

2.2. Вокалізм

Ефективним прийомом для порівняння артикуляції голосних звуків є рентгенографування, оскільки дозволяє побачити системну роботу мовних органів, зокрема рух язика в горизонтальній та вертикальній площині, одночасно увула піднята чи опущена, щелепний кут.

Задній ряд

Fig. 2.25.
Tongue-position:
English [ɑ:] —————
Ukrainian [A] - - - - -

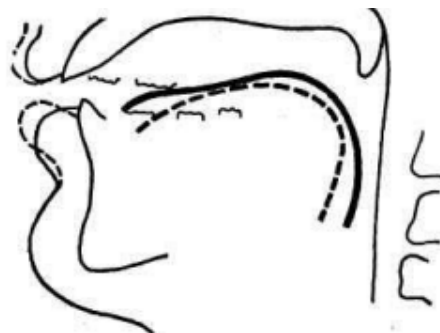

Рис. 70 Англійський [ɑ:] та український [a] [3, 60]

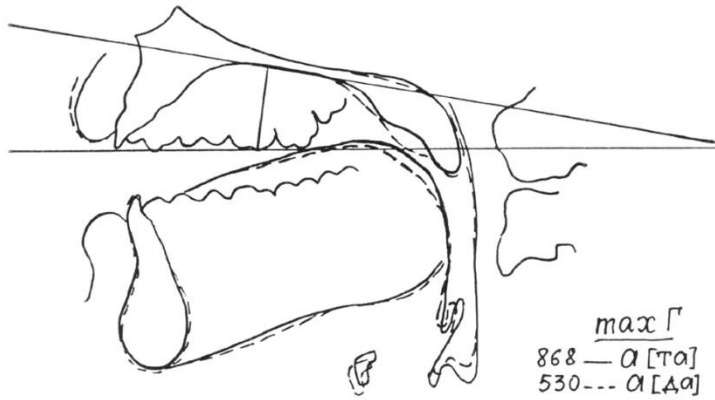

Рис. 71 Український [а] у складах з [т], [д]

Англійський довгий монофтонг [ɑ:] твориться розкриттям щелеп і нейтрально відкритими губами. Язик відтягнутий назад, у низькому положенні щодо ротової порожнини. Слова-приклади: calm [kɑ:m] [9, 14] palm [pɑ:m] [9, 93], far [fɑ:] [9, 34]. При українському [а] ротова порожнина також розкрита, підняття спинки низьке і має такий же рух – відтягнення назад. Різниця між двома звуками: український – звичайної тривалості, менш напружений і більш просунутий вперед.

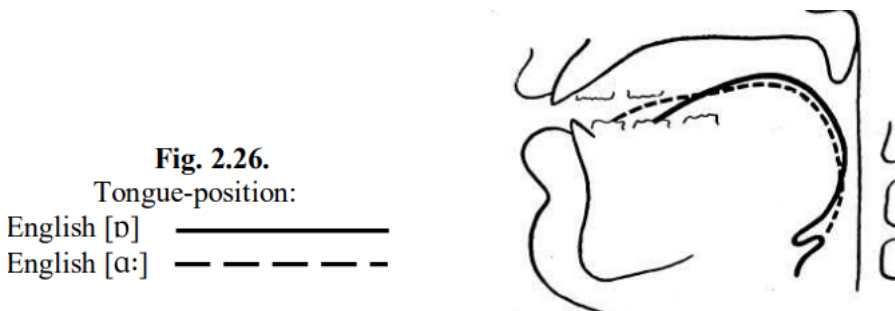

Рис. 72 Англійські [ɒ], [ɑ:] [3, 61]

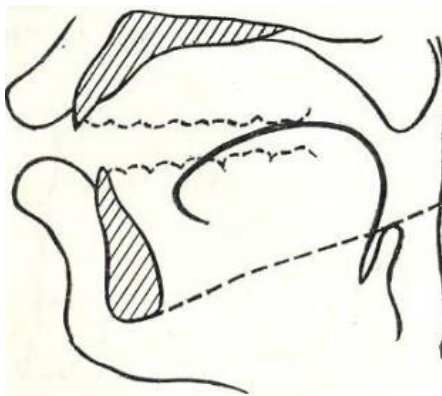

Рис. 73 Український [o] [16, 52]

Fig. 2.28.

Lip-position of English [v]

Fig. 2.29.

Lip-position of Ukrainian [O]

Рис. 74 Позиція губ [v] та [o] [3, 62]

Англійський короткий звук утворюється з розширеними щелепами і з невеликим округленням губ. Задня частина язика повністю у відкритій позиції, контакту між язиком та молярами немає. Слова-приклади: because [bɪkəʊz], cough [kɒf], quarrel [kwɒrəl] [39]. Оскільки [o] голосний заднього ряду середнього підняття, то язик займає вище положення, ніж [a], задня частина язика просунута назад, губи округлюються і направлені вперед. «До ротового резонатора додатково приєднується резонатор, утворений між губами й зубами внаслідок лабіалізації, - при цьому одночасно знижується тональність звучання. М'яке піднебіння при вимові [o] закриває вхід у носову порожнину.

Отже, [o] – це лабіалізований голосний...» [16, 53]. Virіznяльним для англійського й українського є позиція губ: на малюнках показано, що відповідно для першого розкриття рота більш широке, заокруглення у другого дуже чітко з утворенням круглого отвору.

Fig. 2.33.

Tongue-position:

English [v] —————
English [ɔ:] - - - - -

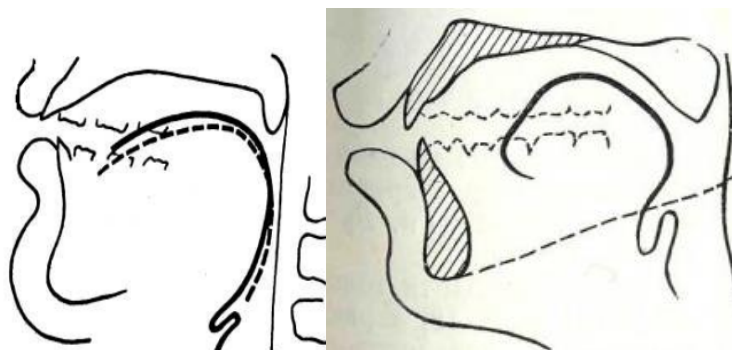

Рис. 75 [ʊ], [ɔ:] [3, 64]

Рис. 76 [y] [16, 53]

Короткий звук [ʊ] вимовляється з частиною язика ближче до центру, ніж до задньої частини, піднята ближче до середньої, кінчик опущений до нижніх зубів. Існує тенденція для цього голосного бути неокругленим; якщо губи округлюються, то не щільно [23, 125]. Слова-приклади: should [ʃʊd], woman ['wʊmən], pull [pʊl] [40]. Український [y] високого підняття заднього ряду, хоч язик при його вимові просувається назад менше, ніж при творенні [o], й більше, ніж при творенні [a]. Положення язика при вимові [y] високе, губи беруть активну участь, заокруглюючись і випинаючись вперед (набагато більше, ніж у порівнянні з [o]), а круглий отвір невеликий, артикуляція [y] ненапружена [7, 119]. Англійський [ʊ] більш широкий і має більш задню артикуляцію, ніж український [y] і позиція губ відрізняється (майже неокруглений і дуже округлений відповідно).

[ɔ:] – довгий голосний, який артикулюється з невеликим округленням губ, задня частина язика піднята між середньою та задньою частиною твердого піднебіння. Слова-приклади: saw [sɔ:], ball [bɔ:l], bored [bɔ:'d] [39].

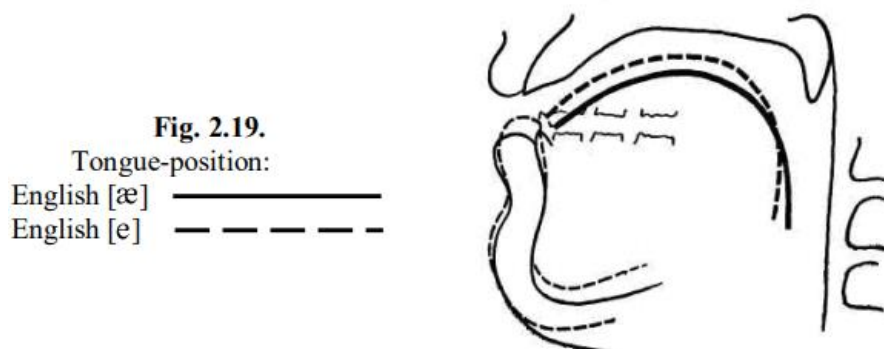

Рис. 77 [æ], [e] [3, 58]

[æ] – короткий монофтонг, при якому рот відкритий, язик направлений вперед і кінчик до нижніх зубів, передня частина піднята до твердого піднебіння через що є невеликий контакт з молярами. Слова-приклади: back [bæk], hand [hænd], mass [mæs] [38]. Англійський короткий [e] – спинка язика піднята вгору до твердого піднебіння, губи розширені, язик менш напружений, ніж при [æ]. Слова-приклади: wealth [welθ], tell [tel], memory ['mem.ər.i] [38]. Український [e] – передній ряд

середнє підняття, губи не беруть активної участі, артикуляція ненапружена, дуже відкритий. Спинка просунута вперед, до середньої частини піднебіння. [16, 55]. В ненаголошеній позиції зазначається, що положення язика при творенні [e] трохи підвищується і вимова звужується з наближенням до [и] [7, 117].

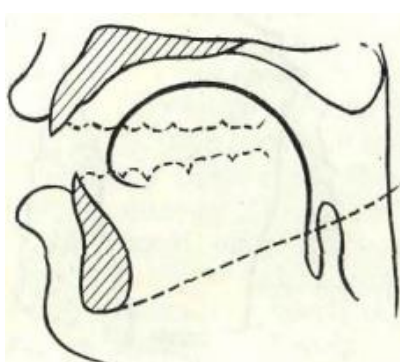

Рис. 78 [и] [16, 56]

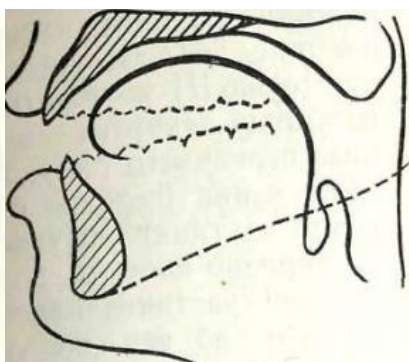

Рис. 79 [i] [16, 57]

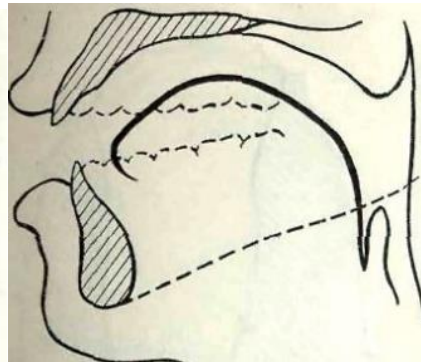

Рис. 80 [e] [16, 55]

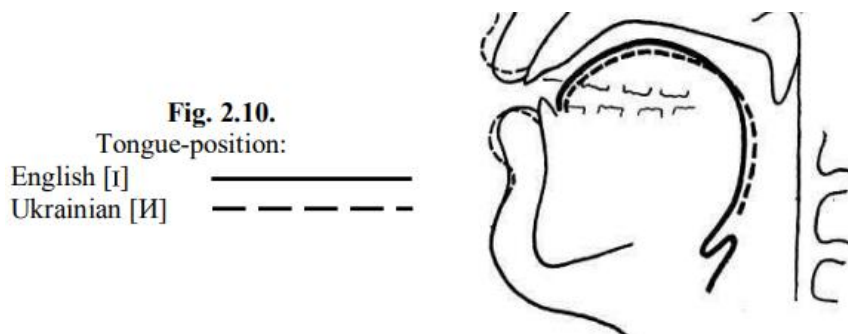

Рис. 81 [ɪ], [и] [3, 55]

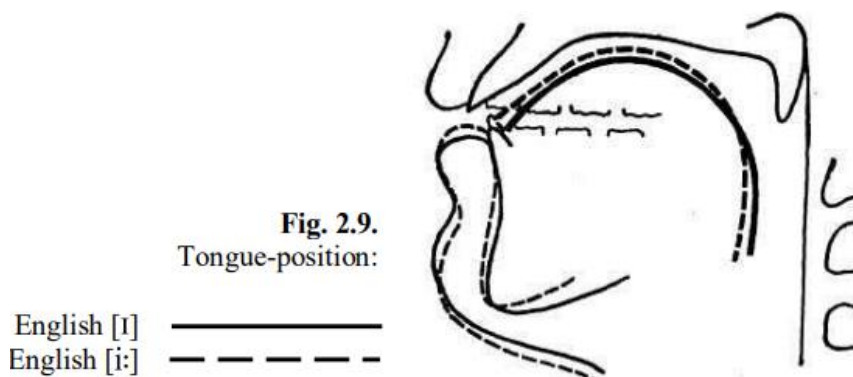

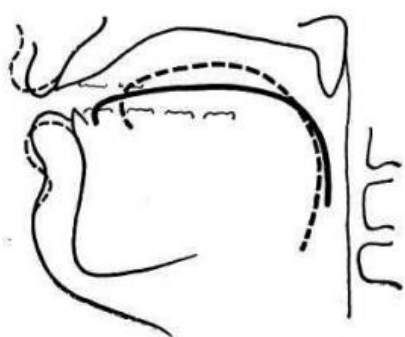
Рис. 82 [ɪ], [i:] [3, 55]

[ɪ] – короткий монофтонг, за якого тіло язика направлене вперед, зі схеми бачимо, що кінчик біля нижніх зубів, а спинки тягнеться вгору до твердого піднебіння.

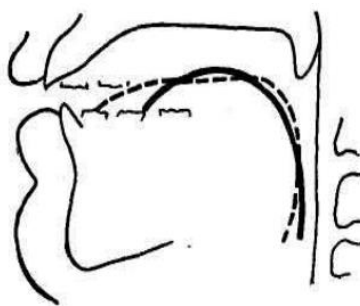
Слова-приклади: sit thin fit. Український [и] високо-середнього підняття

переднього ряду утворюється шляхом розширенням куточків губ, розташування язика вище, ніж при [e]. У порівнянні з [ɪ] – губи більш напружені і розтягнуті, язик на меншій висоті до твердого піднебіння. Український [i] – голосний високого підняття переднього ряду, що означає, що все тіло язика направлене вперед, язик локалізується у передній частині ротової порожнини. Формується звук губами, які утворюють щілину і розтягнуті найбільше серед інших голосних. Англійський [i:] – довгий, за якого передня частина язика піднята на висоту дещо нижче, губи розсунуті, губи розтягнуті, краї язика мають щільний контакт з корінними зубами, артикуляція близька до [ɪ]. Слова-приклади: cheese [tʃi:z], meal [mi:l], please [pli:z] [40].

Інші голосні звуки англійської мови

Fig. 2.48.
Tongue-position:
English [ɜ:] _____
Ukrainian [E] - - - - -

Fig. 2.41.
Tongue-position:
English [ʌ] _____
English [ɑ:] - - - - -

Fig. 99. Tongue position of u:.

Рис. 83 [ɜ:], [e] [3, 69]

Рис. 84 [ʌ], [ɑ:] [3, 66]

Рис. 85 [u:] [25, 88]

[ɜ:] – довгий голосний середнього підняття. Слова-приклади: earth [ɜ:θ], burn [bɜ:n], nurse [nɜ:s] [38]. Язик плаский, на схемі язик направлений до нижніх зубів, щелепи злегка розкриті, губи напружені.

[ʌ] – короткий монофтонг, артикулюється з відкритими щелепами й губами нейтрально відкритими, язик піднятий і не має контакту з верхніми молярами. Приклади: plus [plʌs], up [ʌp], blood [blʌd] [38].

[u:] – довгий голосний. Зі схеми бачимо, що спинка язика піднята високо у напрямку м'якого піднебіння, кінчик язика заведений до нижніх зубів. Деякі дослідники називають цей звук дифтонгоїдом, інші – дифтонгованим. Багато носіїв дещо дифтонгізують цей звук, особливо в кінці слова. Дифтонгізація представлена у таких словах: ... shoe [ʃu:], few [fju:] [25, 89].

[ə] – центральний, відкритий посередині, неокруглений, стійкий голосний. [18, 98]. Виступає у некінцевих позиціях. «Фонема називається нейтральною, оскільки вона дуже коротка і упродовж її звучання форма та об'єм резонаторів змінюються так швидко, що не може продукуватися жодного чіткого тембру, а, отже, і звучання. При вимовлянні варіантів фонему язык трохи піднятий тієї чи іншою мірою таким чином, що вся спинка язика лежить максимально пласко, а губи займають нейтральне положення. Англійський нейтральний голосний [ə] репрезентує собою результат послаблення, нівелювання голосних у ненаголошеній позиції (звідси й назва «нейтральний»)» [5, 33]. Для прикладу: around [ə'raʊnd], famous ['feɪ.məs], liar ['laɪ.ər] [38].

[ei] – дифтонг (дифтонг – єдине складове ядро, що починається з однієї голосної та плавно змінюється на інший. Зазвичай один із двох вокальних елементів є більш помітним [34, 114]). Оскільки відбувається зміна артикуляції, рентгеносхема не надасть точного опису. Рух починається з напівзакритої передньої позиції у напрямку [ɪ], далі плавно закриваюче переміщення нижньої щелепи, губи розкриті [23, 134]. Приміром play [pleɪ] [26, 5], male [meɪ], chase [tʃeɪs].

[aɪ] – дифтонг. Так званий глайд (перехід від одного звуку до іншого, глайд здебільшого визначається положенням двох послідовних звуків. При переході від [a] до [ɪ] потрібен лише один рух і лише один шлях до цього руху [19, 43]; власне термін глайд слід використовувати лише для вираження необхідного проміжного звуку між двома звичайними звуками мови [30, 47]; структура апроксимантного типу для семі-голосного зазвичай миттєва, і глайд зазвичай відбувається швидше, ніж від однієї голосної до іншої [21, 166]) починається у точці, яка трохи позаду

переднього відкритого положення і рухається в напрямку позиції [i] [23, 137]. Кінчик язика біля нижніх зубів або впирається в них. До прикладу: type [taɪp], spy [spaɪ], fight [faɪt] [39].

[ɔɪ] – дифтонг. «Ядро широкого дифтонга – звук [ɔ], що є дещо менш відкритим та трохи просунутим уперед порівняно зі звуком [ʊ], вимовленим окремо, а глайд цього дифтонга – дуже короткий звук, що наближається до звука [i]. Вимовляння ядра [ɔ] починається з заднього округленого проміжного між напіввідкритим та відкритим голосного, який якісно та кількісно розташований між голосними монофтонгами [ɔ] та [ɔ:]. Потім язик рухається у напрямку до [i] і, не досягаючи того, зупиняється у положенні між слабким [e] та [ə]. Відстань між щелепами помітно звужується. Таким чином, рух язика відбувається від положення для голосного заднього ряду до положення для голосного переднього відсунутого назад ряду. Широке округлення губ змінюється на їх нейтральне положення» [5, 43-44]. Слова-приклади: boy [bɔɪ], choice [tʃɔɪs], joy [dʒɔɪ].

[əʊ] – дифтонг, при вимовлянні ядра якого язик відсунутий назад, задня спинка піднімається трохи вгору до м'якого піднебіння, після цього язик трохи піднімається та відходить назад, відстань між щелепами звужується, губи округлюються ще більше. За умови такому положення органів мовлення вимовляємо глайд – послаблений звук настільки короткий, що він навіть не встигає оформитися в окремий звук. Відмінність дифтонга [əʊ] від решти дифтонгів полягає в тому, що напруженість органів мовлення (хоч і не дуже значна) під кінець артикуляції майже не послаблюється [5, 45].

[aʊ] – дифтонг. Глайд починається в точці між задньою та передньою відкритими позиціями. Губи змінюються від нейтрально відкритих до слабо округлених [23, 143]. Приміром vowel [vaʊəl], ground [graʊnd], brown [braʊn] [39].

[ɪə] – дифтонг. Початкова точка глайду – язик, приблизно так само як [i], тобто близько посередині та централізовано спереду, рухається в напрямку більш відкритого варіанту [ə] [23, 149]. Наприклад, deer [dɪə], gear [gɪə], clear [klɪə].

[eə] - дифтонг. Глайд розпочинається у відкритій середній позиції та змінюється до більш відкритого різновиду, у випадку коли звук кінцевий [23, 150]. Так, слова pair [peə(r)], stare [steə(r)], swear [sweə(r)] [oxford] представляють цей дифтонг.

[ʊə] - дифтонг. Глайд виходить з позиції язика, схожої, що використовується для [ʊ] і рухається до більш відкритого типу [ə], що формує кінцеву точку всіх трьох базових дифтонгів із, знову ж таки, дещо ближчим різновидом до [ə], коли дифтонг займає позицію у середині слова, слабо заокруглені губи на початку стають нейтрально розширеними в процесі глайду [23, 143]. До прикладу, cure [kjʊə(r)], euro ['jʊərəʊ], neural ['njʊərəl] [40].

2.3. Практичні рекомендації щодо засвоєння артикуляційної бази англійської та української мов

Аналіз експериментально-фонетичного матеріалу й зіставлення з артикуляційною базою англійської мови дозволило сформулювати такі характеристики української артикуляційної бази:

відкритість/закритість ротової порожнини (для приголосних характерна прикрита ротова порожнина, хоча щелепний кут відрізняється: передньоязикові зубні мають максимальну закритість, то в губних – нижня щелепа опускається вниз, задньоязикові – більша відкритість) – характерна значна диференціація в щелепному куті;

активність губного артикулятора ([o] – потужний монофтонг, який своєю характерною лабіалізацією не може наближатися до [a]);

домінантність твердих приголосних за кількісною ознакою (локалізації тіла язика: м'якість – передня дорсальність, язик вперед; твердість – у передній локалізації язик плоский або увігнутий, губні, задньоязикові і глотковий – задня дорсальність).

Для англійської:

щелепи переважно близько одна до одної (найчастотніші голосні [i], [ə] не потребують розведення щелеп, час від часу відбувається опускання нижньої

щелепи, але проміжок між верхніми і нижніми зубами, як правило, ніколи не буває широким; найбільшим, в ширину як палець, розведенням характеризуються [aɪ], [aʊ], менше для [æ]);

здебільшого задня артикуляція, що продемонстровано на схемах рентгенограм, у порівнянні з українською – не характерна передня дорсальність через відсутність палаталізації приголосних; характерне утворення «anchorage»)

Попередні дослідження показали, що база української та англійської мов має відмінності навіть у доволі схожих елементах. Це і є причиною того, що англійські студенти, які вивчають українську, мають помітний акцент, і навпаки - українськомовні, що вивчають англійську. В аспекті засвоєння мови робота з вимовою і фонетичною системою є однією із найскладніших, адже потребує більше часу, навіть у порівнянні з граматиною, а також пристосування мовного апарату до зовсім нового типу артикулювання звуків.

2.3.1 Українська як іноземна

Ми зацентруємо увагу на найбільш розповсюджених помилках при мовленні українською як іноземною.

Сплутування [б] з [в], яке відбувається доволі часто. Звук [б] – шумний зімкнений твердий, [в] – щілинний сонорний, губно-губний. Також [н] і [х], [р] і [п].

Звичайно, сплутування відбувається через неправильне розуміння саме написаного знака і перенесення графічного символу рідної мови на українську.

Глотковий та задньоязикові завжди викликають труднощі із вимовою. У цьому випадку ключовим прийомом для їх засвоєння є створення ряду градації [к] - [г] - [х] і [г], який твориться у глотковій порожнині, як англійський [h].

Палаталізація потребує окремого дослідження, адже це найпоширеніша складність для тих, чия рідна мова англійська. М'які звуки є ускладненням через те, що в англійській немає м'яких приголосних. І щоб впоратися з цією проблемою потрібно усвідомити різницю позиції язика, наприклад, між складами [л`а] і [ла] -

твердість визначається тим, чи ввігнута середня частина язика і її відстань з твердим піднебінням.

Африкати. Звуки [ц] та [џ] є африкатами (зімкнено-щілинні). Кінчик язика зближається із зубами та альвеолами, далі стається зімкнення і перехід у щілину. Український [ч] двофокусний, оскільки кінчик язика притиснений до передньої частини твердого піднебіння і задня частина наближена до м'якого - утворюється 2 перепони. При творенні африката [dʒ] голосові зв'язки вібрують, що робить звук дзвінким.

Для [ц] характерною комбінацією може слугувати ts (lots of). Щодо інших африкат – їх опанування відбувається лише шляхом наслідування (shadowing (наслідування) – техніка, яку іноді використовують у викладанні мови, а також у навчанні синхронні перекладачі, в яких студент повторює те, що говорить доповідач. Іноді використовують кілька типів shadowing: ... 3. розмовне стеження – слухач стежить за мовцем, будь-яким шляхом повністю або частково відтворюючи мовця. Shadowing тренує навички слухання та розвивають плавне мовлення [32, 525]). «Мова починається з вух» [31, 1]. «У викладанні іноземних мов вимова є тією сферою, де загально визнано, що наслідування є суттю процесу навчання. Деякі люди вміють повторювати, наслідувати краще, ніж інші, зрозуміло одне: потрібно правильно почути те, що потрібно відобразити» [33, 193].

Голосні [и] - [i] - [e] також слід подавати у зіставному плані й з використанням техніки shadowing, для наслідування необхідно бачити мовця, адже для цих звуків, окрім язика, особливо вирізняльною є артикуляція губ. Теж можливим є спосіб пошуку еквівалентів: наприклад звук [и] хоч і не має аналогів у англійській, але дещо схожий на звук [ɪ] у словах sit [sit], thin [θɪn]. Український [i] вимовляється як літера англійського алфавіту «e». Український [e] близький до [æ] особливо на початку, як у словах apple ['æp.əl], angry ['æŋ.gri].

2.3.1.1. Про проблеми твердості-м'якості

З практичного погляду на вивчення української мови як іноземної і застосування її у мовленні, для аналізу було взято аудіоматеріали трьох дикторів (Америка: штат Каліфорнія, штат Орегон, штат Вірджинія). Було запропоновано зафіксувати на диктофон спонтанне мовлення.

Для розгляду було взято лише морфологічно та лексично правильно побудовані частини запису, з ігноруванням помилок не фонетичного характеру.

Andrew Harrelson, США

Детальніше про диктора: вивчає українську мову протягом 2 років, вік - 28, рідна - англійська, також знає французьку.

Найбільша проблема цього диктора саме з палаталізацією [л] (розмов[л]аю, жа[л], прави[л]ним, уніка[л]ний), інші м'які звуки мають здебільшого хорошу вимову (наприклад, україн[с']ка). Кінцевий [j] у слові унікальни[h] перетворюється на задньоязиковий [h], хоча англійський [j] (yoga ['joʊ.gə] [cambridge]) може бути досить схожим. Припускаємо, що це відбувається через незвичайність складу для іноземця, адже закінчення [иј] не характерне для його мови. [ў] відсутній у кінці слова (допомага[в]). Пом'якшення щілинних серединних у складах із твердістю (в[ж']е).

Adrien Tompert, США, Каліфорнія

Інформація про диктора: вивчає українську протягом 4 місяців, 24 роки, рідна мова - білінгв (англійська, німецька), також володіє іспанською.

Вже у фразі «добрий день» зрозуміло, що є проблема з палаталізацією приголосних у словах з [н'] («день») також [ц'] («місяці»), хоча склад з [м'] вимовлено відповідно до правил, «цікаві»), [л'] («люди»), «розмовляєш»).

Нерозрізнення [т'] і [тја] («тяжко»). Пом'якшення щілинних серединних у складах з твердістю (ду[ж']е, ка[ж']у, розуміє[ш'], розмовляє[ш']).

Grant Reaber, США, Орегон

Довідка про диктора: живе в Україні впродовж 5 років, глибоким вивченням української займається близько року, вік - приблизно 45, рідна - англійська, інші - французька, російська, німецька, португальська, іспанська, давньогрецька. Також присутні поодинокі проблеми з палаталізацією «криміна[л]них», «хлопе[ц]», «[ц]ого». Артикуляція подібна до [i] через недостатнє округлення губ ([у]країнською), наближення [и] до [e] у складі з наголосом (людьми), одиничні поплутування українського вібранта [p] з англійським передньоязиковим заальвеолярним [r] (п[р]осто, [p]озказали).

У всіх трьох дикторів різних рівнів володіння української простежується проблема м'якості-твердості, адже ця ознака є типологемою фонологічних систем слов'янських мов (центральнослов'янська українська, східнослов'янські російська та білоруська, західнослов'янська польська, південнослов'янська сербська).

М'якість в українській мові є фонологічною, категорійною, диференційною для системи ознакою. Для деяких одиниць вона диференційна або інтегральна. «Зокрема, вона інтегрує з м'якими губні, задньоязикові та фарингальний в позиції перед [i], а також м'які подовжені, не протиставлені твердим у конкретних мінімальних парах - словах, але морфонологічно визначені позицією м'якості (історично виникла у сполученні з [j])» [4, 20-21]. Поняття «пом'якшені» стосується засобу артикуляторно-акустичної реалізації системних одиниць, одного з можливих засобів широкої зони м'якості, максимальним вираженням якої є [n':] , а периферійними - м'які губні, задньоязикові та фарингальний [4, 20-21].

2.3.2 Англійська як іноземна

Із попереднього дослідження артикуляційної бази англійської очевидно є складність з голосними. Для позначення 6 голосних літер алфавіту англійська мова представляє 20 фонем. Безперечно, що для носія української практична частина вокалізму буде менш доступною для розуміння.

Англійські голосні характеризуються тривалістю, що не притаманно українській. У зв'язному мовленні англійські голосні актуалізуються своїми позиційними

варіантами: найдовший у кінці слова ([si:]), напівдовгий, коли після нього дзвінкий (lead [li:d]), найкоротший, коли наступний глухий ([si:t]) [27, 50].

Як ми вже аналізували у попередньому пункті, українська характеризується ознакою палаталізації. Відповідно українці можуть переносити цю рису на інші іноземні мови у процесі вивчення. Особливо ця помилка характерна у складах з [i:]. У цьому ж випадку потрібно контролювати твердість за рухом язика (піднята спинка – ознака м'якості).

Головна складність для всіх тих, чия рідна мова має менш складну систему голосних, ніж англійська, полягає у встановленні якісних опозицій [i] - [e] – [æ] – [ʌ]. Протиставлення [e] – [æ] можна підкреслити, використовуючи компонент довжини [æ] в деяких контекстах: man, men [23, 114].

З першого та другого розділу ми охарактеризували, що англійські фонемі [t], [d] – апікальні, а українські відповідники – дорсальні передньоязикові. У цій ситуації необхідно слідкувати за положенням кінчика та спинкою язика. Для здобувачів української – взаємозамінне правило.

Англійські [p], [t], [k] є аспірованими. Для того, щоб вимовляти глухий вибуховий з аспірацією необхідно випустити подих з рота відразу після швидкого відокремлення артикуляційних органів і безпосередньо перед початком голосного, що стоїть після зімкненого шумного [27, 52].

В англійській є міжзубні звуки [θ], [ð]. Їх складність не так у вимові в ізоляції, як в артикуляції з іншими фрикативами, особливо з [s], [z]. Для покращення автентичності у студентів, необхідно практикуватися з вправами, що містять такі комбінації, що включають швидкі глайди (sixth [sɪksθ], fifth [fɪfθ]) [23, 195].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі артикуляційну типологію консонантизму та вокалізму проілюстровано прикладами-палатограмами мовлення дикторів, які брали участь у експериментально-фонетичному дослідженні українських звуків у Лабораторії експериментальної фонетики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, схемах-рентгенограмах, використали записи іноземців задля аналізу специфіки їхніх помилок, аби повно дослідити відмінності та схожості між системами української та англійської фонетики в контексті вивчення їх як іноземних. Характеристика приголосних проводилася за категорією місця творення: губні, передньоязикові, середньоязиковий, задньоязикові, глотковий, фарингільний і голосних – задній та передній ряди, а також інші вирізняльні голосні фонemi англійської.

У результаті цих досліджень, нам вдалося сформулювати рекомендації щодо вивчення української та англійської мов як іноземних на фонетичному рівні. Більшість типових помилок носіїв однієї артикуляційної бази у процесі ознайомлення і опанування іншою було враховано й обґрунтовано з практичними рекомендаціями щодо уникнення і подолання труднощів, що зазвичай виникають. Окрему увагу звернуто на ознаку м'якості-твердості, адже після аналізу мовлення трьох дикторів-американців, виявлено, що незважаючи на високий, середній чи низький рівень володіння українською, це питання залишається актуальним для усіх представників. Цей результат дозволив дійти висновку, що й українці, які вивчають англійську, мають тенденцію до м'якості, адже проєктують рідну артикуляційну базу на іноземну.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячене контрастивному аналізу артикуляційних баз англійської та української мов, що є вагомим аспектом при викладанні та вивченні цих мов як іноземних.

У першому розділі на базі наукових праць розглянуто поняття артикуляційної бази й окреслено характерні особливості для кожної з мов, що надало можливість і необхідність подальшого дослідження у системі консонантизму та вокалізму на експериментально-фонетичному матеріалі.

У другому розділі фокус дослідження був спрямований на експериментально-фонетичний матеріал: палатограми, схеми рентгенограм, аудіозаписи мовлення 3 дикторів-американців.

Палатограми дали змогу ще детальніше висвітлити належність кожного звука до конкретної групи через аналіз зображення реальних контактів і відбитків на органах мовлення, що дозволяє відтворювати мовлення. У такий спосіб ми дослідили всі групи консонантизму української із накладанням на схеми рентгенографування англійської і додатково української. Для виявлення різниці м'якості-твердості, що існує в українській та відсутня в англійській було записано й використано аудіозаписи американців для відтворення аудіодоказів, що ця відмінність виявляється у мовленні дикторів. Ця робота має експериментально-фонетичний характер, адже за основу взято матеріали отримані в Лабораторії експериментальної фонетики та за допомогою звукозапису, що всебічно демонструють фонетичну структуру мов. В результаті аналізу зроблено висновки про характерні особливості української артикуляційної бази в аспектах відкритості та закритості ротової порожнини в залежності від щелепного кута, активності губного артикулятора, локалізації тіла язика, що також порівняно з англійською і проведено детальне дослідження ознаки м'якості-твердості як найбільш вирізняльної складової.

Таким чином, у перспективі нашого дослідження, розширення кількості дикторів для відтворення прийому палатографування шляхом залучення студентів, що вивчають англійську та українську заради пошуку відмінностей у їхньому фонетичному матеріалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бас-Кононенко О.В. Артикуляційна база української мови (за даними палатографування і кінорентгенографування відкритих складів) // *Torun (Польща): Studia slavica VI – Nauki humanistyczno-spoeczne – Zeszyt 351 – 2001. – S. 57-69.*
2. Білодід І.К. (ред). Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. – Київ: Наукова думка, 1969. – 436 с.
3. Бровченко Т.О., Корольова Т.М. Фонетика англійської мови (контрактивний аналіз англійської і української вимови): Підручник. – 2-ге вид. переробл. та доп. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 208 с.
4. Вовк П. До атласу української літературної вимови. Випуск 3. Київ - 2007. 22 с.
5. Возна М. О., Гапонів А. Б., Акулова О. О., Хоменко Н. С., Гуль В. С. Англійська мова для перекладачів і філологів. I курс. Підручник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 480 с.
6. Врabelь Т.Т. Лекції та методичний посібник для семінарів з теоретичної англійської мови (англійською мовою) – Ungvár, 2009. – 176 с.
7. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови: - Київ: Рад. шк., 1965. – 422 с.
8. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — К.: Видавничий центр "Академія", 2001. — 368 с.
9. Лев В., Вербяний І. Англійсько-український та українсько-англійський словник – 1947. 234 с.
10. Новітній англо-український, українсько-англійський словник: 100 000 слів / уклад. С. М. Крисенко. — Харків: ВАТ Харківська книжкова фабрика ім. Фрунзе, 2005. — 959 с.
11. Прокопова Л.І. Приголосні фонемі сучасної української літературної мови. – К., 1958.

12. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Бондаренко та ін. – К. :Знання, 2010. – 270 с.
13. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ та ін.; за ред. С.О. Карамана. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 560 с.
14. Сучасна українська літературна мова : підручник для студентів вузів, які вивчають дисципліну "Сучас. укр. літ. мова" / [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.]; за ред. М. Я. Плющ. – Київ: Вища шк., 1994. – 413 с.
15. Сучасна українська мова: підручник для студентів гуманітарних спец. вищ. закл. освіти / [авт. кол.: О. М. Григор'єв та ін.] ; ред. О. Д. Пономарів. – Київ: Либідь, 1997. – 399 с.
16. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія – Київ: Головне видавництво видавничого об'єднання «Вища школа» 1981. 183 с.
17. Український правопис: затв. Українська національна комісія з питань правопису від 22 жовтня 2018 р. – Київ, Науково-виробниче підприємство «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019. 391 с.
18. Beverley Collins, Inger Mees The phonetics of English and Dutch, Leiden; New York; Koln: Brill, 1996. 355 с.
19. Bloomfield Introduction to the study of language, New York, 1914. 348 с.
20. Borissoff C. L. Basis of articulation and articulatory setting in pronunciation teaching. Birkbeck College, University of London – 2011. 74 с.
21. Catford J. Fundamental problems in phonetics, Indiana University Press, 1977. 278с.
22. Chomsky Noam, Halle M. The sound pattern of English - New York, Harper & Row, 1968. 242 с.
23. Gimson A.C. Pronunciation of English, 1961. 362 с.
24. Honikman B. Articulatory settings 1964. 13 с.

25. Jones D. An outline of English phonetics. Cambridge University Press; 9th edition April 30, 1976. 222 с.
26. Jones D. Phonetic readings in English, New York: G.E. Stechert, 1912. 99 с.
27. Kalyta A.A., Taranenko Some guidelines on teaching English pronunciation to Ukrainian learners, Вісник 6/ 2015. 49-53 с.
28. Ladefoged P., Johnson K. A course in phonetics Sixth edition – 2010. 323 с.
29. Laurel J. Brinton, Donna M. Brinton The Linguistic Structure of Modern - University of British Columbia University of Southern California – 2010. 426 с.
30. Noem-Armfield General phonetics, 1919. 172 с.
31. O`Connor J.D. Better English pronunciation, Second edition, Cambridge university press, Cambridge University Press, 1967. 162 с.
32. Richards J.C. and Schmidt R. Logman dictionary of language teaching and applied linguistics, Fourth edition, 2010, 644 с.
33. Teaching English as a foreign language, Second edition, Broughton G., Brumfit C., Flavell R., Hill P., Pincas A., University of London Institute of Education, 1980. 286 с.
34. Trask R. L. A dictionary of phonetics and phonology, London: Routledge. 1996. 437с.
35. Vrabel T. T. Lectures in theoretical phonetics of the English language and method-guides for seminars, Ungvár 2009.
36. Wells J.C. Pronunciation dictionary – Logman, 2000. 896 с.
37. Словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/>
38. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
39. Collins dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
40. Oxford English dictionary URL: <https://www.oed.com/>